

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

**ČASOVÁ PERSPEKTIVA U ADOLESCENTŮ
V KONTEXTU PROFESNÍHO PORADENSTVÍ**

**TIME PERSPECTIVE IN ADOLESCENT CAREER
COUNSELLING**

Bakalářská diplomová práce

Autor: Lucie Hamplová
Vedoucí práce: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Olomouc
2015

Prohlášení

Ochrana informací v souladu s ustanovením § 47b zákona o vysokých školách, autorským zákonem a směrnicí rektora k Zadání tématu, odevzdávání a evidence údajů o bakalářské, diplomové, disertační práci a rigorózní práci a způsob jejich zveřejnění. Student odpovídá za to, že veřejná část závěrečné práce je koncipována a strukturována tak, aby podávala úplné informace o cílech závěrečné práce a dosažených výsledcích. Student nebude zveřejňovat v elektronické verzi závěrečné práce plné znění standardizovaných psychodiagnostických metod chráněných autorským zákonem (záznamový arch, test/dotazník, manuál). Plné znění psychodiagnostických metod může být pouze přílohou tištěné verze závěrečné práce. Zveřejnění je možné pouze po dohodě s autorem nebo vydavatelem.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma *Časová perspektiva u adolescentů v kontextu profesního poradenství* vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

Ve.....dne

Podpis

Děkuji PhDr. Marku Kolaříkovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce, ochotu a trpělivost. Dále děkuji ředitelům a učitelům za umožnění dotazníkového šetření na jejich školách. Rovněž děkuji za cenné rady Bc. Tomáši Dominikovi a Mgr. Kateřině Lukavské za upřesňující informace ohledně Zimbardova dotazníku časové perspektivy.

OBSAH

Úvod	5
TEORETICKÁ ČÁST	
1 Filosofické pojetí času	6
1.1 Filosofie Martina Heideggera	6
1.2 Charakteristiky času	7
1.3 Čas v pojetí dalších filosofů	9
2 Profesionální poradenství v adolescenci	11
3 Časová perspektiva	14
3.1 Minulost	15
3.2 Přítomnost	16
3.3 Budoucnost	17
3.4 Vztah mezi časovou perspektivou a studiem	18
3.5 Důležitost socializace v osvojování si pojetí času	19
4 Teorie Johna Hollanda	21
5 Jungova typologie osobnosti v kontextu časové perspektivy a typů činností	23
5.1 Myšlení	24
5.2 Cítění	25
5.3 Čítí	25
5.4 Intuice	26
5.5 Vybrané přidružené výzkumy časové perspektivy a typu povolání či studia	27
EMPIRICKÁ ČÁST	
6 Výzkumný problém a cíle výzkumu	28
7 Základní metodologický rámec	29
7.1 Hypotézy	29
7.2 Strategie výběru vzorku	30
7.3 Metody získávání dat	30
7.3.1 Zimbardův dotazník časové perspektivy	31
7.3.2 Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry	32
7.4 Průběh sběru dat, etika výzkumu	35
8 Charakteristiky výzkumného souboru	36
9 Analýza dat a interpretace výsledků	38
9.1 Souvislost mezi pohlavím a typem činností	43
9.2 Shrnutí výsledků a platnost hypotéz	44
10 Diskuse	45
11 Závěry	48
Souhrn	49
Seznam použité a citované literatury	51
Přílohy	

ÚVOD

Čas je těžko uchopitelný. V podobném duchu se nesou mnohé filosofické teorie a alespoň pro mě je toto pojetí stále aktuální. Nejspíše i proto jsem časem fascinována, člověka totiž provází vlastně na každém kroku. Prvotní impulz ke zkoumání časové perspektivy a volby povolání pro mě nejspíše představovalo zamyšlení nad mnohdy nedozírnými důsledky této (ne vždy, ale často) životní volby, ke které dochází ještě dříve, než se člověk stane plně dospělým. A právě to mě přivedlo opět k času. V přítomném čase uděláme jedno rozhodnutí, když už často nejde volbu dále odkládat, mnozí tak učiníme mj. na základě minulých zkušeností, a tím chtě nechtě ovlivníme velkou část naší budoucnosti.

Vzhledem k povaze časové perspektivy a zejména času jako takového věnuji značný prostor v teoretické části filosofickým pojetím, zejména filosofii Martina Heideggera, mým cílem je rovněž v práci zmínit i další myslitele, například Augustina, Bergsona, Husserla či Kanta.

Dále bych v práci chtěla rozpracovat problematiku volby povolání a s ní spjatého poradenství a stejně tak oblast psychologického pojetí času, zejména časové perspektivy. Spojení obou oblastí pak tvoří rámec pro výzkumnou část bakalářské práce, a to skrze kvantitativní výzkum. Cílem práce je tedy objasnit povahu vztahu mezi časovou perspektivou a volbou povolání, což by v ideálním případě mohlo přispět k poradenskému procesu v oblasti volby povolání. Z možných koncepcí vztahených k této tematice věnuji pozornost teorii vycházející z Hollandovy koncepce Self-Directed Search a Zimbardově koncepci časové perspektivy.

Vzhledem k rozsahu těchto oblastí, zejména samotného poradenství, a vzhledem k zaměření mé práce, se nebudu věnovat problematice poradenství pro nadané a talentované, ačkoli si plně uvědomuji její existenci, potřebnost a nutnost speciálního přístupu v poradenství. Stejně tak ponechávám stranou například oblast vyvážené časové perspektivy.

Jak jsem již zmínila, volbu povolání považuji za jedno z nejdůležitějších a zároveň nejobtížnějších rozhodnutí v životě člověka, které na nás nejčastěji čeká právě v období adolescence. Vzhledem k mému zájmu o toto vývojové období doufám, že tato práce bude východiskem pro mou případnou další práci.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Filosofické pojetí času

Je naprosto zřejmé, že celá filosofie je disciplínou neuvěřitelného rozsahu. Čas je rovněž (alespoň pro mě) konstrukt nepředstavitelného rozměru, který navíc ve filosofii zaujímá nemalé místo a kterému se věnovali myslitelé v průběhu staletí. I z těchto důvodů je tedy možné se v této práci věnovat jen určitým, více než stručným náhledům do myšlení vybraných filosofů. Rozhodla jsem se zaměřit zejména na filosofii Martina Heideggera, jako stěžejní oporu této filosofické části bakalářské práce, a obecně pozdější filosofická díla; proto jsou zde například dávní filosofové jako je Aristotelés či Augustinus zmíněni pouze okrajově, ačkoli jejich přínos obecně filosofický i konkrétně k problematice času jako takovému je samozřejmě nezpochybnitelný. Již zmíněnou filosofií Martina Heideggera tento text začíná, práce v tomto případě tedy není řazena chronologicky, ale spíše tematicky.

1.1 Filosofie Martina Heideggera

Podíváme – li se na čas z pohledu Heideggerovy filosofie, nutně jej musíme dát do spojitosti s bytím, jak už ostatně napovídá název nejslavnějšího díla tohoto filosofa, *Bytí a čas*. To mimochodem ilustruje i tvrzení, že „*rozvrh smyslu bytí vůbec lze provést jen v horizontu času*“ (Heidegger, 2002, 271). Osobně již v této větě nacházím myšlenky filosofie existence, ačkoli u Heideggera často mluvíme o vlivu fenomenologie, a to například skrze jeho učitele, Husserla (Rezek, 2009). Jinými slovy tedy můžeme říci, že pojátkem člověka a bytí je právě čas (Lotz, 1998).

Heidegger (2002, 34-35) dále poukazuje na důležitost pojetí času následovně, a to tak, že „*to, z čeho pobyt vůbec něčemu takovému jako bytí nevysloveně rozumí a z čeho něco takového vykládá, je čas. Ten musí být jako horizont všeho porozumění bytí a každého jeho výkladu odhalen a ryzím způsobem pochopen*“. Heidegger se tak vymezuje vůči tradičním pojetím času a dává ho do spojitosti s naším bytím, respektive pobytem a jeho smyslem. Benyovszky (2005) rozvíjí myšlenku, že v Heideggerově učení se o bytí a času uvažuje v podstatě jako o protikladech, alespoň z hlediska stálosti.

Domnívám se, že určitou myšlenku časového kontinua můžeme v Heideggerově práci najít například zde: „*Pobyt jest svou minulostí způsobem svého bytí, které se, zhruba*

řečeno, *vždy děje z jeho budoucnosti*“ (Heidegger, 2002, 37). To je ovšem zejména z pohledu člověka. Odhlédneme-li od individuality k obecně lidským dějinám, může být minulost i v přítomnosti, což Heidegger (2002) uvádí na příkladu historických staveb. Zároveň *„pobyt jakožto starost o své bytí se předně rozvrhuje a odhodlává, to jest je obrácen před sebe a kupředu ..., žije do budoucnosti nebo možná přesněji z budoucnosti“* (Sokol, 2004, 168). Vztah mezi časovými kategoriemi v pojetí Heideggerovy filosofie můžeme vyjádřit tak, že *„minulé nemůžeme pozorovat samo o sobě tak, že bychom odhlédli od vlastní přítomnosti, protože je to vždy chápáno právě v přítomnosti“* (Figal, 2007, 13). Pojmy jsou chápány jako propojené, nikoli však totožné (Figal, 2007). Stejně tak Lotz (1998, 25) propojenost časových kategorií v Heideggerově myšlení interpretuje tak, že *„člověk existuje v předběhu či v budoucnosti tím, že při veškerém svém konání předbíhá tomu, čím dosud byl a v přítomnosti je, a rozvrhuje nové možnosti sebe sama, jež mají být teprve uskutečněny“*. I Hogenová (2014) doporučuje zohledňovat v přítomném okamžiku minulost a možnou budoucnost, což dává i do souvislosti s poznáním klienta v terapii.

Pomocí kategorií času popisuje Heidegger (2002, 384) i jedny ze základních pojmů filosofie existence – strach a úzkost. *„Úzkost pramení z budoucnosti odhodlanosti, strach ze ztracené přítomnosti, jež se tak strašně strachu bojí, že mu právě tím zcela propadá“*.

1.2 Charakteristiky času

Sokol (2004) zmiňuje v souvislosti s výzkumy času zejména 60. léta 20. století, a to především jako rozvoj oboru chronologie. Dále autor vymezuje určité aspekty času v kontextu jazykové analýzy. Mimo jiné tak jazykově dává čas do souvislosti s počasím v rámci pojetí času jako **změny**. *„Naše počasí svědčí o tom, že pro život člověka v přírodě bylo nejdůležitější změnou střídání času a nečasu“* (Sokol, 2004, 23). Sokol (2004, 23) dále dodává, že se změnou také souvisí doba trvání a jazykové prostředky k jejímu vyjádření. *„Co netrvá, je jen na čas, postaru „do času“ čili dočasně, jiné věci děláme občas“*.

Více abstraktněji je čas vnímán jako **plynutí**. Pojímat ho je pak možné například jako to, co *„něco přináší a všechno odnáší“* (Sokol, 2004, 24).

V případě pojetí času jako **trvání** Sokol (2004) zdůrazňuje často zmiňovaný nedostatek času, je ovšem podstatné dokončení této věty, zpravidla nemáme čas pro někoho či na něco. Domnívám se, že v souvislosti s trváním je také možné zabývat se

jedním z přidružených termínů, a to věčností. Tu Plótinos (1995, 66) vymezuje jako „*pohyb jsoucí v Jednu a okolo Jedna, z Jedna nevybočující*“.

Čas jako **míra** je mj. také kulturně podmíněn, už jen typem otázky, kterou se ptáme na přesný čas. Stejně tak je významný rozdíl, zda myslíme například čas astronomický, či umělé časové jednotky apod. (Sokol, 2004). Z jiného pohledu na čas, ovšem také spjatého s mírou, je pojetí času u **Aristotela**. Ten říká, že „*čas je měřítkem pohybu*“ (2010, 115). Sokol (2004, 51) to vysvětluje mj. následovně: „*takovou mírou je především pravidelný kruhový pohyb, který se dá nejlépe počítat: změna, růst nebo vznik nemohou být pravidelné, kdežto místní pohyb ano. Proto si mohli někteří myslet, že čas je pohyb nebeské sféry, protože se jím čas měří*“.

K výše uvedenému členění bych ráda dodala, že samozřejmě není jediné možné. Mareš (2010) například zmiňuje čas jako trvání, ale mj. také právě jako perspektivu člověka; rovněž můžeme hovořit o času subjektivním a objektivním. Dle Sokola (2004), co se samotného psychologického zkoumání času týče, vliv na něj měl mj. spor introspekce vs. extrospekce, a to zejména v počátcích psychologie jako vědy. V konkrétnějším členění je rovněž možné jazykově odlišit například pojmy přítomné a aktuální. Zatímco pojem aktuální si obvykle lidé spojují s časovým aspektem, přítomnost více dávají do souvislosti s bytím (Benyovszky, 2005).

Pro zajímavost bych také ráda zmínila kulturní podmíněnost pohledu na čas a de facto zacházení s ním, neboť vlivy kultury a společnosti obecně do problematiky psychologie také zasahují. Morgensternová, Šulová a Schöll (2011) v této souvislosti hovoří o tzv. chronemice, na základě které můžeme usuzovat na výrazné rozdíly mezi západními a východními kulturami. V našem prostředí jsme spíše zvyklí uchopovat čas lineárně, s jasnou posloupností. „*Oproti tomu mnohé asijské kultury vnímají čas cyklicky ve smyslu čas plyne a uvědomují si význam historie pro přítomnost i budoucnost*“ (Morgensternová et al., 2011, 74). Dle mého názoru bychom měli tedy zohledňovat také tyto vlivy, respektive původ jedince a jeho přístup k časovým kategoriím, například i právě v profesním poradenství.

Čas, respektive jeho vnímání, je také de facto jedním z rozlišovacích kritérií ve vývoji člověka a společnosti. Sokol (2004, 69) říká, že

celkový způsob lidského života včetně způsobu obživy má však pronikavý vliv na to, jak dalece může a musí do budoucnosti pronikat svými záměry a rozvrhy. Časový horizont

sběračských a loveckých skupin byl pochopitelně silně omezený a jejich výtvarné projevy jsou toho zřejmým svědectvím.

Naopak společnost zaměřená na zemědělství výrazně prodloužila plánování do časového období alespoň na jeden rok, ale i například na roční období ovlivňující úrodu apod. Stejně tak by bylo pro zemědělce, závislé na běhu přírody, obtížné uznávat dle vzoru kalendáře všechny dny za zcela rovnocenné, jelikož pro ně se dle ročních období velmi lišily. Co se právě kalendářů týče, ráda bych zmínila alespoň rok 46 př. n. l., kdy díky reformě započala registrace přestupných let a doba trvání měsíců v římském kalendáři tak, jak ji známe, tedy 30 či 31 dní (Sokol, 2004).

Sokol (2004) dává do spojitosti s časem rytmus, který sice můžeme zkoumat exaktně například v rámci fyziky, ale také jej můžeme z biologického hlediska hledat přímo v nás, stačí poukázat na jeden z našich nejdůležitějších orgánů, srdce. Čas tak snadno uchopit nemůžeme, nejspíše pro jeho abstraktní povahu – problém s definováním času už ovšem nalézáme například u Augustina. Dále problematiku definování času rozvíjel i **Husserl** (1996), který ve své práci v tomto kontextu odkazuje právě již na Augustina. V jeho filosofii se zdá, že bychom čas mohli vymezit změřením. **Augustinus** (2012) říká, že měřit ale můžeme vlastně jen to přítomné - a jaký jiný čas měřit, když v tom okamžiku už jiný ani není?

V rámci filosofie vědy je ovšem podstatné nejen čas jako takový a jeho definice, ale například také problematika výskytu dvou jevů zároveň. „*Řekneme-li, že dva vědomé fakty jsou současné, chceme tím říci, že se vzájemně hluboce prolínají do té míry, že je nemůžeme analýzou od sebe oddělit, aniž bychom je poškodili*“ (Poincaré, 2010, 111).

1.3 Čas v pojetí dalších filosofů

K charakteristikám času se také přirozeně pojí mnohé psychologické procesy a fenomény. Pokud vezmeme jako součást orientace na minulost vzpomínku, pak například v Husserlově díle nacházíme tuto zmínku: „*K podstatě vzpomínky patří primárně, že je vědomím o tom, že něco bylo vnímáno*“ (Husserl, 1996, 59). Nicméně Rezek (2009, 18) dodává, že **Husserl** se čistě vnímáním blíže nezabýval. „*Jeho zájem platí odhalování apriorních struktur vědomí, tedy struktur, které dovolí objasnit, jak se lze v reálném vědomí setkat s něčím, co proměnlivost, reálnou proměnlivost vědomí v čase překračuje*“.

Apriorní nazírání mě dále přivádí k filosofii Immanuela **Kanta**. Na tomto místě bych tedy zmínila alespoň stručnou definici času v pojetí Kanta, který se ve své filosofii těmto formám věnoval. Jde například o vymezení, že „čas je apriorní formální podmínkou všech jevů vůbec“ (Kant, 2001, 64) nebo také, že „čas není ničím jiným než formou vnitřního smyslu, tj. formou nazírání nás samých a našeho vnitřního stavu“ (Kant, 2001, 64). **Bergson** (1994) konkrétně mezi prostorem a časem rozlišoval tak, že je za ekvivalentní považoval v podstatě pouze v případě času minulého. Věnuje se také rozlišování způsobů vnímání času, kdy zdůrazňuje, že právě hovoříme-li o čase, tak vnímáme „sled, leč nikoli sčítání, tj. sled, který vede k sumě“ (Bergson, 1994, 51). Tento sled pak Bergson (1994) označuje za tzv. trvání.

V této kapitole jsem se tedy věnovala vybraným filosofickým tématům vztahujícím se k otázkám času a nyní přejdu k vymezení profesního poradenství.

2 Profesní poradenství v adolescenci

Správná volba povolání je velmi důležitý krok, který často nejen během svého dospívání musí zvažovat každý. Obvykle je za jedno z nejdůležitějších období pro volbu povolání považována právě adolescence, a to i z vývojového hlediska, nikoli pouze z důvodu nutnosti volby například kvůli přestupu na další školu apod. (Pavelková, 1990).

Považuji ovšem za důležité zmínit, že se v souvislosti s touto problematikou nejedná pouze o zájem jednotlivce a jeho nejbližších, ale jde také o zájmy širší společnosti, aby trh práce prosperoval. V našich podmínkách tak můžeme mluvit například o zájmech Evropské unie, jak ve své práci zmiňuje Kohoutek (2009). Vendel (2008, 17) trefně poznamenává, že „*zdroje zítřka jsou ve školních třídách dneška*“.

V naší zemi jsme ovšem v určitém období zažili i zkušenost opačnou, kdy bylo poradenství pro volbu povolání považováno za zbytečné, až socialistickou společnost narušující (Kohoutek, 2009). „*Psychologové byli ve výchovném procesu považováni za cizí prvek, za trojského koně. Extrémisty byli dokonce označováni za černokněžníky imperialismu*“ (Kohoutek, 2009, 58). Ideologie režimu závažnost volby povolání zredukovala prakticky na minimum. Vyučování na školách mělo být jednotné a poté měl každý jistotu získání zaměstnání (Strádal & Nouzová, 1995).

Dnes je důležitost této volby nezpochybnitelná. Navíc už nejde jen o to najít si práci kvůli nutné obživě. Monroe (2007) uvádí jako rys tohoto století i požadavek, aby nás práce bavila. K mnoha dalším aspektům, které je třeba zvážit, se tak tedy přidává předpoklad, do jaké míry nás může daná práce naplňovat, v jaké profesi můžeme realizovat svůj potenciál. Stejně tak Pavelková (1990) přidává k rozhodujícím činitelům hodnotovou orientaci studenta. Jestliže převažuje potřeba uznávaného postavení, jedinec bude často volit prestižní povolání s menším důrazem na samotnou vykonávanou práci. Naopak může dominovat potřeba afiliace. „*Takový žák bude zřejmě volit perspektivní cíle spjaté se sociálně pozitivními činnostmi*“ (Pavelková, 1990, 41). Můžeme tedy hovořit o souvislosti vývoje žákovy osobnosti s jeho stylem zvažování vhodného povolání či navazujícího studia. „*Výběr profese není chvilkovým rozumovým řešením, ale vystupuje vždy jako výsledek dlouhodobého procesu sebeurčení člověka ve světě profesí, neoddělitelného od rozvoje osobnosti jako celku*“ (Pavelková, 1990, 42). Stejně tak jde o vývoj v oblasti kognitivní, a to „*od pouhé percepce času přes uvědomělou orientaci v čase až po vědomé a záměrné rozhodování a plánování budoucnosti ...*“ (Pavelková, 1990, 45). Poznání

osobnosti se tedy jeví jako nezbytné. Vendel (2008) dodává zřejmý fakt, že v oblasti volby povolání je výhodou zralejší osobnost s určitým vyhraněním.

Z výše uvedeného vyplývá spíše zaměření klasifikačních systémů v kariérním poradenství z hlediska charakteristik pracovníka. Stejně tak je možné se ale na tuto problematiku dívat z hlediska náplně a požadavků daného povolání (Vendel, 2008). Na tomto místě bych ráda stručně definovala samotný pojem kariéra, neboť je velmi úzce spjat jak s tématem práce jako takovým, tak se samotnou teorií Johna Hollanda. Bělohávek (1994, 11) kariéru definuje jako *„dráhu životem, zejména pak profesionální, na které člověk získává nové zkušenosti a realizuje svůj osobní potenciál“*.

Je tedy zřejmé, že takováto volba vyžaduje posouzení nepřehledného množství faktorů. Jen samotný Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry (DVP) obsahuje čtyři moduly, které je třeba vyplnit – činnosti, schopnosti, povolání a vlastní odhad (Jörin, Stoll, Bergmann, & Eder, 2003). Jednotlivé moduly blíže představím v empirické části práce, v podkapitole 7.3.2. Navíc právě na schopnost střízlivého odhadu vlastních možností ve vztahu k vybranému povolání upozorňuje Kohoutek (2009). Zároveň *„každý člověk má tendenci preferovat určitou skupinu podobných činností, a tím vlastně inklinovat k odpovídajícímu seskupení, trsům příbuzných povolání“* (Kohoutek, 2009, 65).

Dle mého názoru existuje nejen velké množství rozhodujících faktorů, které máme zvažovat, ale i neméně situací a podmínek, v jejichž důsledku lidé mohou zvolit nevhodný směr pro svou budoucí kariéru, rozhodnout se pro povolání, v němž nakonec možná ani neuspějí. Jednu z možných problematických variant výběru povolání popisuje Čakrt (2010, 12) v období, ve kterém *„dítě nemá žádnou zkušenost se světem zaměstnání a práce, v době dospívání, kdy na ně může nepřiměřeně působit někdo dospělý, rodič či učitel, stejně jako nějaký okamžitý idealistický zápal, snoubící se s velkorysým nezájmem o možné budoucí důsledky dnešního rozhodnutí“*. Výsledkem tedy často nemusí být volba odpovídající realitě, ale student se může v dané situaci přeceňovat či naopak podceňovat. Nejen v těchto případech by mohla být odborná rada psychologa velmi nápomocná. Procházka, Šmahaj, & Kolařík, 2012). Domnívám se, že stejně tak působení výchovného poradce na školách by mělo mít pozitivní vliv na další volbu jedince. Strádal a Nouzová (1995) dodávají, že úlohou výchovného poradce by také mělo být minimálně zmínění, že o jednotlivých profesích bychom neměli uvažovat v hodnotících kategoriích na kontinuu dobrý – špatný, ale naopak tak, že každý by si měl zvolit povolání pro něj vhodné a uspokojující ho.

Často se lze ale také setkat s typem nerozhodného jedince, který relativně snadno sugestivně přijme některou z poradcem nabízených variant (Vendel, 2008). Již zmíněné vlivy výchovy rodičů či učitelů označuje Pavelková (1990) jako exogenní faktory. Nešťastný výběr povolání mívá velmi často za následek nutnost provádět činnosti, pro které nemá pracovník dostatečné schopnosti, nebo naopak nemožnost uplatnit či projevit své potenciály. Stejně tak je vhodné brát zřetel na kongruenci daných schopností a zájmů (Vendel, 2008). Pešová a Šamalík (2006) dodávají, že je vhodné v mnohých případech nezapomínat také na ryze praktické aspekty výběru povolání či školy, jež se někdy mohou zdát zejména adolescentům jako přízemní, a to například finanční náročnost dalšího zvoleného studia.

Co se týče samotného procesu profesionálního vývoje v životě člověka, ráda bych zmínila alespoň základní členění etap dle Osladilové (1986, 76), a to stadium *růstu*, *ujasňování*, *ustalování*, *udržování úrovně výkonu* a nakonec stadium *poklesu*, což v celkovém výsledku pokrývá vývoj do 60 let i více. Existuje rovněž několik dělení procesu rozhodování o budoucím povolání, Osladilová (1986) uvádí například směrovou a posléze zpřesňující volbu povolání.

Odhlédnu-li od poradenství pro volbu povolání, vidím určitou spojitost i s metodou profesiografie, která se mezi mnoha dalšími faktory zabývá i osobností pracovníka, jeho potřebnými vlastnostmi a dovednostmi. Její zdroje se nacházejí právě v psychologii, zejména v psychologii práce a organizace. Soupis konkrétních požadavků vztahujících se k dané pracovní pozici pak obsahují tzv. profesiogramy, se kterými profesiografie dále pracuje (Vronský, 2012). Vendel (2008) považuje profesiogramy nepřímo za jistý souhrn dvou důležitých kroků v profesním poradenství – poznání daného klienta, například jeho schopností, a poznání, respektive informování, o mnohých vhodných povoláních.

Po stručném představení oblasti profesního poradenství věnuji následující stránky významné části této práce, časové perspektivě.

3 Časová perspektiva

To, že individuální přístup ke kategoriím minulost, přítomnost a budoucnost provází člověka v početných oblastech života, je prakticky samozřejmé, protože „*lidská mysl je utvořena tak, aby dělila tok prožitků do těchto časových kategorií a obohacovala naše prožitky tím, že se stávají plně součástí sítě toho, co bylo, je a bude v jakémkoli daném okamžiku*“ (Zimbardo, 2005, 83). Toto osobně považuji za nejvýstižnější definici samotné časové perspektivy. Zimbardo (2008) dále podotýká, že časová perspektiva je svou povahou, tedy členěním do časových kategorií, procesem, nikoli stabilní strukturou. Pavelková (1990) dává do souvislosti s časovými kategoriemi také například cíle či hodnoty a zároveň vyzvedává důležitost časové integrace, „*kteřá pomáhá vnímat budoucnost v aktivní kontinuitě s přítomností a minulostí ...*“ (43). Pavelková, Purková a Menšíková (2010) uvádějí, že tato schopnost chápání kontinuity může zaostávat, neprobíhá-li vývoj perspektivní orientace u jedince v pořádku.

Ačkoli je tato práce zaměřená na Zimbardovu koncepci časové perspektivy (ať už v teoretickém vymezení či pro účely výzkumu v empirické části), pro zajímavost bych uvedla alespoň několik jiných možných metod kromě různých dotazníků, pomocí kterých můžeme přistupovat k času. Například lze využít Tematicko-apercepční test, kdy se při vyhodnocování hledaly zmínky o minulosti, přítomnosti či budoucnosti (Pavelková, 2002). Stejně tak například rozhovory o čase pracující s metaforami či kresba časové přímky (Mareš, 2010). Zimbardo a Boyd (1999) ovšem upozorňují, že tyto metody přímo ve spojitosti s časovou perspektivou vykazují nižší reliabilitu.

Časová perspektiva, respektive orientace v určitém časovém směru, ovlivňuje mnohá rozhodnutí či chování v životě jedince, svým způsobem se tak tedy může stát nástrojem k předvídání dalšího chování. Obecně je ovšem více žádoucí vyrovnaná časová perspektiva, která člověka neomezuje a umožňuje mu tak lépe reagovat. V článku „*Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable, Individual-Differences Metric*“ je představena právě Zimbardova koncepce časové perspektivy, a to včetně Zimbardova dotazníku časové perspektivy ZTPI (Zimbardo & Boyd, 1999).

Vzhledem k nesporným zásluhám Philipa Zimbarda ve výzkumu časové perspektivy bych nejprve alespoň velmi okrajově uvedla některé zajímavé momenty ze života tohoto světoznámého psychologa. Domnívám se, že jeho působivá kariéra vyzní

ještě více, uvědomíme-li si, že jako chlapec vyrůstal ve vcelku chudých podmínkách v Bronxu. Období svého studia strávil na univerzitě v Yale, kde později i vyučoval. Výzkumně se zabývá například fenoménem nesmělosti, byl také jedním z expertů v případech násilí amerických vojáků ve věznici Abu Ghraib. Především je ovšem znám jako autor proslulého Stanfordského vězeňského experimentu zabývajícího se vlivem situačních okolností a rolí na chování jedinců (Zimbardo, 2005).

Nyní představím jednotlivé časové orientace, tvořící v podstatě výsledek Zimbardova dotazníku časové perspektivy. Zimbardo a Boyd (1999) izolovali celkem pět konkrétních faktorů, zdůrazňují ovšem, že všechny vyplynuly faktorovou analýzou z předešlých výzkumů a zkušeností, nikoli z předem stanovené teorie.

3.1 Minulost

Orientaci na minulost je možné vymezit či charakterizovat nejen zřejmým zaměřením na minulost, ale de facto i negativní cestou, tedy že lidé s touto orientací příliš nežijí ani přítomností, ani budoucností. Minulost samotnou pak jedinec může vidět ve velmi pozitivním světle, což může mít za následek i nedůvěru ve vše nové, co přichází, nebo naopak je minulost pojmána negativně, přesto však převládají myšlenky v tomto směru, často s obsahem určitého zážitku, který člověka významně poznamenal (Mareš, 2010).

Toto pojetí časové perspektivy odpovídá Zimbardově koncepci **pozitivní a negativní minulosti**. Ten například pozitivně laděné směřování do minulosti spojuje s nostalgií, zatímco negativní minulost s tragickými událostmi; těmto jedincům navíc výzkumníci přisuzují mnohdy omezenější mezilidské vztahy. Jedincům s laděním na pozitivní minulost je přisuzováno vyhýbání se riskování, méně časté navazování sexuálních vztahů apod. (Zimbardo & Boyd, 1999). Stejně tak je zřejmé již z povahy daného konstruktů, že orientace na pozitivní minulost je na rozdíl od negativní spjata s osobní pohodou, kterou dále vykazují i hédonistická přítomnost a budoucnost ve výzkumu Zhanga, Howella a Stolarskiho (2013).

Rovněž můžeme usuzovat na vztah mezi převažující pozitivní, nebo negativní orientací na minulost a citlivostí k odmítnutí, která je výrazně zřetelnější právě u orientace na negativní minulost ve výzkumné studii prováděné na vzorku žen (Bernstein & Beniield, 2013).

Co se jistě terapeutické práce či koučování týče, doporučuje Boniwell, Osin a Sircova (2014) u negativní orientace na minulost například práci s odpouštěním, u pozitivního ladění podpoření pozitivní reminiscencí apod.

Vzhledem k povaze této práce považuji za vhodné nyní vztáhnout jednotlivé typy přímo k tomu, jak se projevují ve vztahu k učení či přístupu ke škole a vzdělání. Opodstatněnost tohoto vztahu vyjadřuje i fakt, že pro rozvoj perspektivní orientace, a tím i potažmo osobnosti, je vhodné klást důraz na jistá odůvodnění aktivit a jejich smysl (Pavelková, 1990).

Co se minulosti týče, u jedince lze najít převládající negativní ladění, jestliže se dostatečně dlouhou dobu setkával zejména s kritickými reakcemi na svůj výkon. Tyto situace pak mohou přesahovat i do rámce budoucnosti, kterou takový žák rovněž nevidí kladně, popřípadě se myšlenkám na ni vyhýbá (Pavelková, 1990). Zimbardo (2005, 83) dále dodává, že „*soustředění se na minulost nás spojuje s našimi kořeny, s uvědomováním si nás samých v průběhu času a je kritické pro vývoj vědomí osobnosti*“.

3.2 Přítomnost

I dimenze přítomnosti se skládá ze dvou faktorů, jde konkrétně o hédonistickou a fatalistickou přítomnost. Člověk s převládající **hédonistickou přítomnou perspektivou** je ochoten častěji než jiní riskovat, žije více bezstarostně (Zimbardo & Boyd, 1999). Na tomto místě bych ráda uvedla i stručnou definici pojmu hédonický: „*orientovaný na příjemné prožitky, na libost*“ (Hartl & Hartlová, 2000, 185). Mareš (2010, 14) k charakteristice takového jedince také dodává, že si „*chce naplno užívat života, žije tady, teď a hned*“.

Druhý typ, **fatalistická přítomnost**, se vyznačuje pasivním přístupem k životu, vyhraněným způsobem jsou až pocity bezmocnosti, zejména směrem k budoucnosti (Zimbardo & Boyd, 1999). Jedním z důvodů je pocit, že „*téměř vše je diktováno vnějšími okolnostmi, vnějšími silami, jež nemůže člověk ani kontrolovat, ani řídit*“ (Mareš, 2010, 15).

Navíc k Zimbardově koncepci Mareš vymezuje třetí možnost v časové orientaci na přítomnost, kterou dává do spojitosti s tzv. flow-fenoménem. „*Zahrnuje případy, kdy se člověk ponoří do své práce, je plně zaujat tím, co právě dělá*“ (Mareš, 2010, 15).

I zde bych ráda alespoň stručně nastínila možnosti práce s lidmi s převažující přítomnou časovou perspektivou. U hédonistického typu je vhodné například zaměření na plánování, u fatalistického typu podpora snižování pasivity v životě (Boniwell et al., 2014).

Ve školní oblasti mohou v případě hédonistické orientace žáci zanedbávat přípravu na jednotlivé předměty, řešení nechávají otevřené, nemají starosti z budoucích následků, a to včetně rozhodnutí o dalším vhodném povolání či studiu. U druhého typu, fatalistické přítomnosti, žáci neinvestují do učení příliš úsilí z jiných důvodů, ať už kvůli špatné zkušenosti s neadekvátním hodnocením učitele či kvůli víře, že není v jejich silách nějak ovlivnit výsledek, který je daný či je jim svým způsobem předurčen (Mareš, 2010). Pavelková (1990) dodává, že obecně je také orientace či důraz na přítomnost z vývojového pohledu výrazná v dětství.

3.3 Budoucnost

Budoucnost v koncepci ZTPI je jediná dále nečleněná. Škála transcendentální budoucnosti vyjadřující tendence jedince věřit v určitý přesah existence i po smrti totiž stojí mimo dimenze ZTPI (Zimbardo & Boyd, 1999). V publikaci *The Time Paradox* ale Zimbardo a Boyd (2008) transcendentální budoucnost zařazují jako šestou dimenzi.

Budoucí časová perspektiva je charakterizována zvýšeným úsilím směřujícím samozřejmě k budoucím cílům. Tato skutečnost ovšem může přinášet i odvrácenou stránku, zejména větší množství stresu či povinnosti využívat smysluplně čas, což může vést i k nedostatku odpočinkového režimu. Dále se tito jedinci mj. vyznačují tím, že nepreferují vyhledávání nového a riskování (Zimbardo & Boyd, 1999).

Důležitost budoucího hlediska pro školní a akademickou práci již byla zmíněna, Pavelková (1990) ovšem uvádí, že v praxi je bohužel vyučování v rámci možností mnohdy vedeno tak, že žáci využívají krátkodobou orientaci jako výhodnější pro rychlé splnění aktuálních povinností, například bez důrazu na přesah jejich užitečnosti.

K samotné budoucnosti jako takové se Pavelková (2002) vyjadřuje skrze jakési rozlišení možného uchopení budoucnosti. *„Vztahovat se k budoucnosti a strukturovat budoucnost je možné dvěma způsoby. Budoucnost je možné strukturovat jednak*

prostřednictvím volby a realizace cílů (úkolů) a jednak anticipací budoucích událostí“ (178).

Z hlediska koučování je jedním ze způsobů práce v tomto ohledu například reflexe přílišných obav (Boniwell et al., 2014).

Podívám-li se na budoucí perspektivu z poněkud odlišného pohledu, je možné najít její vliv například na zrakové vnímání (Thomas et al., 2007). To dle mého názoru může svým způsobem dále ovlivňovat způsoby řešení problémů, práci s informacemi apod., což se může vázat na školní práci a potažmo ovlivnění profesní kariéry. Thomas et al. (2007) ukazují, že lidé v období mladší dospělosti pracují v tomto smyslu více holisticky, nejsou tedy v takové míře zaměřeni na detaily jako starší lidé. Stejně tak se jim jeví i budoucnost jako méně omezená.

3.4 Vztah mezi časovou perspektivou a studiem

Již výše v této kapitole jsem vztahovala poznatky ohledně jednotlivých typů časových perspektiv do oblasti studia. Jako jedna z dalších přímých spojníc mezi časovou perspektivou a oblastí školství a potažmo profesním poradenstvím se jeví motivace studentů. Pavelková (2002) motivaci formuluje jako jeden z hlavních činitelů úspěšnosti a průběhu studia a zároveň ji propojuje právě s časovým aspektem, neboť je více než žádoucí, aby se žáci naučili pracovat zejména s budoucností a aktivně tak ovlivňovali svůj život. V této souvislosti hovoří Pavelková (1990, 39) o tzv. perspektivní orientaci (jako jistý protiklad krátkodobé orientace), kterou definuje jako *„komplexní, relativně autonomní psychický předpoklad k aktivní strukturaci budoucnosti“*. Strukturace budoucnosti nabývá s vývojem dítěte dalších podob, často konkrétnějších přání, kde je důležité sledovat časový rozsah, kterého v rámci budoucnosti dosahují, což ale samozřejmě neznamená, že jich je vždy možné dosáhnout. Ovšem právě postupný přechod od krátkodobé orientace k perspektivní je u žáků žádoucí, mj. tak jakoby zkracuje spojnici přítomnosti s daným cílem umístěným v různě vzdálené budoucnosti. Můžeme tedy říci, že *„perspektivní orientace jedince je chápána jako vývojově vyšší stádium, kterému předchází krátkodobá orientace“* (Pavelková, 2002, 234).

Stejně tak je důležité samotnou cestu k dalekému cíli členit na menší, ale záchytné body přibližující se k řešení či výsledku; i to může být jedním z rozdílů mezi konkrétními, reálně dosažitelnými cíli, či pouze vysněnými (Pavelková, 1990). Zde vidím i jistou

paralelu s typy povolání, po kterých mohou studenti toužit. Pavelková et al. (2010) dále ve svém výzkumu perspektivní orientace dělí žáky do pěti skupin, respektive faktorů, přičemž zohledňuje právě jejich vztah k budoucnosti, motivaci, rozhodnutí o dalším profesním směřování atd.

Obecně se tedy nabízí i porovnání dvou základních rozměrů v oblasti časové perspektivy, a to krátkodobé a dlouhodobé. Krátkodobá orientace s sebou nese jaksí samozřejmě zaměření na nejbližší budoucnost, nikoli tedy dopředu plánované, dlouhodobé cíle (Pavelková, 1990). Naopak, „*jedinec s rozšířeným časovým obzorem si klade dlouhodobé cíle a nachází více prostředků k jejich realizaci*“ (Pavelková, 1990, 19).

Mareš (2010, 24) k budoucí perspektivě dodává, že „*míra jedincovy orientace na budoucnost je zásadní pro školní práci, neboť vypovídá o jeho osobních cílech, o chápání přítomných úkolů jako cestě k osobnímu růstu a k dosahování dlouhodobých životních cílů*“.

Klíčovým se tedy jeví mj. i požadavek zvyknout si na školní režim. Pavelková (1990, 7) ještě dodává v obecném smyslu vlivu času na lidský život, že „*člověk musí dalekosáhle přizpůsobovat své činnosti časovým cyklům místa, ve kterém žije, nejrůznějším provozům, termínům, konvencím a módám*“.

Ačkoli mluvíme o budoucí perspektivě, vždy se jedná o koncepci, která určitým způsobem existuje už v přítomnosti. Proto tedy hovoříme o jednom z přístupů k času jako o přístupu **kognitivně-motivačním**. Dále v psychologii existují přístupy biodromální a kognitivní (Pavelková, 2002). Biodromální přístup kromě dalšího znamená, že „*chceme-li poznat určitou periodu v životě jedince, je nutné najít její vztah k celé životní cestě jedince*“ (Pavelková, 2002, 176).

Co se týče samotné definice motivace, Plháková (2008, 319) ji vymezuje jako „*souhrn všech intrapsychických dynamických sil neboli motivů, které zpravidla aktivizují a organizují chování i prožívání s cílem změnit existující neuspokojivou situaci nebo dosáhnout něčeho pozitivního*“.

3.5 Důležitost socializace v osvojování si pojetí času

S oblastí školství je rovněž spjata problematika socializace. Filagová (2010) zmiňuje, že osvojení si schopnosti členění času, a to právě zejména socializací, je nutné pro úspěšnou školní docházku. Socializací ovšem není myšlena pouze ta primární, rodinná, ale již například působení instituce mateřské školy, samozřejmě formou nenásilnou, zahrnující například pobyt v přírodě a poznávání jejích zákonitostí. K působení socializace

také můžeme říci, že „v procesu socializace a přípravy na povolání, resp. při výkonu pracovní činnosti, se u člověka utvářejí dlouhodobě stabilní vzorce chování, jež lze označit jako pracovní postoje“ (Vronský, 2012, 33). Můžeme tedy hovořit o jistém vlivu prostředí na jedince.

Socializaci je ovšem možné vztahovat rovněž k volbě povolání. Gottfredson (1999) uvažuje v kontextu socializace o změnách jak v osobnosti jedince, tak prostředí, které hraje velkou roli v teorii Johna Hollanda; proto také navrhuje tuto problematiku dále zkoumat, mj. například pohnutky jedince měnit nevyhovující pracovní prostředí.

Složité fenomén vyvážené časové perspektivy přesahuje rámec a zaměření mé práce, zmíním pouze, že Zimbardo a Boyd (2008, 14) za takový ideální profil považují výsledek, jestliže jedinec na jednotlivých škálách skóruje „*vysoko na pozitivní minulosti, mírně vysoko na hédonistické přítomnosti a budoucnosti a nízko na negativní minulosti a fatalistické přítomnosti*“.

Po představení časové perspektivy, zejména v podání Zimbardovy koncepce, bych nyní dále ráda uvedla druhou stěžejní koncepci mé práce, a to Hollandovu teorii Self-Directed Search.

4 Teorie Johna Hollanda

Zcela si uvědomuji množství dalších metod či dotazníků užívaných v poradenské praxi, stejně tak tematicky blízkou například diagnostiku inteligence, tyto metody ovšem dalece přesahují rámec mé práce. Stejně tak jako jsem již zmiňovala (alespoň pro ilustraci) některé další metody zjišťování časové perspektivy či orientace, i nyní by bylo možné mimo výčet dotazníků zabývajících se volbou povolání dále poznamenat například také samotný rozhovor, jenž by v procesu rozhodování a volbě povolání neměl chybět. Mj. pomůže navázat určitý vztah pro další poradenskou práci (Vendel, 2008).

Přímo s teorií Self-Directed Search ovšem podobně jako DVP souvisí například Obrázkový test profesní orientace Mezery (Vendel, 2008). Lze využít i jinou metodu práce s Hollandovou teorií a z ní vycházejících dotazníků, než pro jakou jsou primárně určeny. Mezera (2008) navrhuje jako doplňkovou práci s touto teorií zamyšlení se nad několika konkrétními povoláními, která jedince až odpuzují či je prostě nechce nikdy v budoucnu vykonávat. Nabízí se možnost, že tyto varianty budou zapadat do jedné z šesti vytyčených oblastí, která zřejmě neladí s žákovými preferencemi či zaměřením.

Nadále se ale tedy věnuji pouze konkrétně Dotazníku volby povolání a plánování profesní kariéry vycházející z teorie Johna Hollanda, a to rovněž ve směru užívaných označení jednotlivých činností, které se u některých autorů mohou mírně lišit (viz například Mezera (2008) a označení intelektuální typ). Samotná teorie začala vznikat v polovině 20. století (Arnold, 2004).

Z šesti základních typů v teorii Self-Directed Search vychází tedy i Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry. Řadíme ji do tzv. *self-help technik*, které usnadňují rozhodování bez výslovné asistence poradce (Vendel, 2008, 111). V rámci daných Hollandových typů uvádí Bělohlávek (1994) i Hollandův test profesionálního typu, který pracuje pouze se seznamem určitých profesí a vyjadřováním preferencí k nim.

Tak jako jsem již stručně představila Philipa Zimbarda, stejně tak bych ráda nyní uvedla několik vět o životě Johna L. Hollanda. Za zvláště zajímavé považuji to, že sám Holland nebyl (alespoň zpočátku) zcela přesně rozhodnutý o své budoucí kariéře, zvažoval totiž dráhu muzikanta, nakonec si ho ovšem získala psychologie; později se věnoval zejména poradenství, a to především po zkušenostech ze své služby v armádě, kde mj. vedl rozhovory s vojáky a prováděl diagnostiku. Sám se také stal poradcem pro volbu povolání. Během své kariéry pracoval na mnoha amerických univerzitách, kde během svého

působení také vyvinul známou šestiúhelníkovou typologii, ze které vzešla teorie Self-Directed Search (Award for distinguished ..., 2008).

Po vyplnění dotazníku DVP respondent získá svůj osobní trojmístný kód, který mj. poukazuje na mu nejbližší oblast činností, kterou se zařadí mezi šest možných typů. Jejich jednotlivá pojmenování jsou sama o sobě výstižná, detailnějším popisům se tedy budu věnovat později (podkapitola 7.3.2). Nyní je pouze pro ilustraci shrnu; jedná se o řemeslně-technický, vědecko-výzkumný, umělecko-tvořivý, vychovávající a pečující, vůdčí a prodávající a uspořádávající a spravující typ činností (Jörin et al., 2003).

Někteří kritici mohou namítat, že užití tří písmen, respektive typů, může být limitující; obecně však toto řešení není pokládáno za příliš zjednodušující (Arnold, 2004). Hollandovu teorii totiž můžeme opravdu vztáhnout do praxe, například ve vztahu k rozhodování, a to zejména právě v oblasti volby povolání a profesního poradenství. V konkrétní rovině je z výzkumů možné usuzovat, že typy řemeslně-technické, vědecko-výzkumné a uspořádávající a spravující budou tihnout k podrobnému zjišťování velkého množství informací, a tím tedy k pečlivému, neukvapenému stylu rozhodování, zejména oproti umělecko-tvořivým, vychovávajícím a pečujícím a vůdčím a prodávajícím. Navíc, nehledě na konkrétní typy, v holistickém přístupu k volbě povolání dominuje aspekt času v tom smyslu, že dochází ke zvažování a propojování minulosti i budoucnosti daného žáka (Miller & Miller, 2005). I z Jungovy typologie osobnosti, jež jsem zmínila výše, lze vyvozovat závěry ohledně rozhodování. Například jedinci s převažujícím typem citění, kteří jsou současně více orientováni na minulost, jen neradi činí rozhodnutí, raději je odkládají (Mann et al., 1968).

S oblastmi profesního světa souvisí i to, že je považováno za důležité vztáhnout ke konkrétním typům vliv prostředí a následné interakce. Prostor mění specifikaci profesních požadavků a charakteristiku povolání, stejně jako může názor jedince a jeho vlastní hodnocení změnit daný kód. Samotné prostředí bychom totiž také mohli označit dle Hollandovy typologie, v souvislosti s tím pak jedinec zažívá různou míru shody se svým okolím či prostředím a osobním typem povolání (Arnold, 2004). Miller a Miller (2005) dodávají, že pro jedince, a domnívám se, že tím i pro společnost, je nejvýhodnější shoda jeho osobního typu v Hollandově rozdělení s odpovídajícím pracovním prostředím, v němž se pohybuje a realizuje. Dobrá kongruence pak kromě subjektivních pocitů spokojenosti totiž může zvyšovat i pracovní výkon (Holland, 1996).

5 Jungova typologie osobnosti v kontextu časové perspektivy a typů činností

V této části práce, jež je zároveň hlavním teoretickým podložením hypotéz výzkumu, čerpám zejména z práce Manna, Sieglera a Osmonda (1968), kteří uveřejnili článek s dle mého názoru poetickým názvem „The many worlds of time“, který už jen svým titulem naznačuje, že čas se vždy zkoumal z mnoha úhlů pohledu, které je především třeba navzájem respektovat. Mnohá zjištění navíc autoři provedli propojením různých oborů zájmu, tedy nejen čistě vědeckým způsobem výkladu, ale například ozřejmením jednotlivých typů Jungovy typologie na příkladech osobností z literárních a filmových děl či skutečných osobností na poli vědy, politiky apod., což osobně velmi oceňuji.

Že osobnostní typologie může velmi ovlivňovat i postoj k učení (popřípadě potažmo i okruh vhodných profesí) vyplývá již ze základního rozdělení introverze a extraverze. Podíváme-li se na problematiku učení, jsou zde patrné jasné rozdíly. Extraverti se rádi učí rychle, často již samotnou prací, do které se pustí; na druhou stranu introverti dávají přednost pomalejšímu, plánovanému učení o samotě. Z toho můžeme rovnou usuzovat i na rozdílné pracovní prostředí, které bude danému jedinci více vyhovovat, neboť silný introvert bude spíše dávat přednost tiché kanceláři před rušnou průchozí místností (Čakrt, 2010). Mann et al. (1968) dodávají, že jakákoli typologie osobnosti by byla de facto vytržena z kontextu, pokud by v úvahu nebyl brán právě čas a prostor jedince. Pokládám za vhodné doplnění jisté orientace introvertů a extravertů. Introverti jsou vesměs orientováni směrem dovnitř, zaměřují se na své prožívání. Na druhou stranu extraverti jsou orientováni na své okolí, tj. preferují přímý kontakt v mezilidských vztazích (Vendel, 2008). Dimenze extraverze a introverze ve vztahu k profesnímu poradenství ovšem nejsou předmětem mé práce, proto se jim dále nevěnuji, a to ani v empirické části.

V Jungově typologii se k introverzi a extraverzi přidávají čtyři typy, respektive funkce: protiklady myšlení a cítění, čítí a intuice. To samozřejmě neznamená, že se lidé ostře vymezují v daných kategoriích, obvykle u jednoho člověka nacházíme vlastnosti různých typů, zdaleka ne všechny však používá přirozeně či dominantně (Mann et al., 1968). Čítí a intuici můžeme shrnout pod funkci **vnímání**, myšlení a cítění dáváme do spojitosti s **usuzováním**. Pokud přidáme i dimenze introverze – extraverze, vzniká pak

osm různých kombinací. Toho využívá a z Jungovy typologie čerpá typologie, respektive indikátor typů Myersové a Briggsové - MBTI (Vendel, 2008). Například Čakrt (2010) udává, že lidé s převahou smyslového vnímání ve smyslu Jungova rozdělení se zaměřují na již známé věci, zatímco lidé intuitivně zaměřeni více pracují s budoucností, nevyužívají tolik ověřená fakta. Další dvě funkce, myšlení a cítění, jsou rovněž v určitém protikladu, jak již bylo řečeno. Ze samotného pojmu cítění vyplývá, že se jedná o oblast, kdy se lidé mohou rozhodovat mj. na základě pocitů, a tím do jisté míry osobně. Naopak „*racionalita myšlení je objektivní, neosobní, nadčasová a otázku předvídatelnosti řeší cestou věcné kauzality*“ (Čakrt, 2010, 26). Tyto základní typy je možné přiřadit k různým stylům práce s časem, a to právě díky studii Manna et al. (1968).

5.1 Myšlení

Funkce myšlení souvisí s **lineárním časem**, čili jako propojení minulost – přítomnost – budoucnost, tok času, tedy v podobě určitého procesu bez výrazného upřednostňování některé z časových kategorií. Vnímání času jako linearitě ovšem může mít za následek ignorování či přehlížení jevů či situací nezapadajících do této jasné linie, například původem vzniku. Na druhou stranu jsou takto orientovaní jedinci výborní organizátoři a nacházejí tak uplatnění například v oblastech administrativy. Jejich styl práce s časem představuje dobrý předpoklad pro vědeckou práci, například vykazují schopnost na základě časové linie docházet k určitým hypotetickým konstruktům, vše rozmyslet na základě logického uvažování. Poslední zmíněné s sebou ovšem může nést i nevýhodu nepružného a pomalého rozhodování v situacích vyžadujících rychlé zásahy (Mann et al., 1968). To je dle mého názoru rovněž vhodné zahrnout do procesu rozhodování ohledně volby povolání. Jak uvádí Bělohlávek (1994), zkoumavý typ (tedy v DVP typ označovaný jako vědecko-výzkumný) preferuje právě přemýšlení, na rozdíl od například pocitové stránky.

V souvislosti s výše uvedenými koncepty tedy ve své práci typ **vědecko-výzkumný** a **uspořádávající, spravující** nepřirazují primárně k určité konkrétní časové perspektivě, ačkoli tendence plánovat a organizovat poukazuje spíše na budoucnost, jejíž vliv v myšlení vidí i Mann et al. (1968). Co se plánování a organizování týče, vidím souvislost i s typem **vůdčí a prodávající**. Ty právě zahrnují například manažerské pozice, pro něž jsou tyto vlastnosti klíčové (Jörin et al., 2003). Rovněž Mann et al. (1968) přisuzují dimenzi myšlení

předpoklady k vědecké práci. Popisy uvedených typů dále rozvedu v empirické části v podkapitole 7.3.2.

5.2 Cítění

Cítění jakožto protiklad není lineární, ale má spíše cirkulární charakter. Dimenze cítění je spjata zejména s **minulostí**, od toho se odvíjí neochota opouštět vše známé a dobře zavedené ve prospěch novinek atp. V adolescenci tato tendence ovšem není tak zřejmá, až v pozdějším věku čím dál více ustupuje tendence zkoušet nové věci; raději se tito lidé obracejí ke vzpomínkám a minulým zkušenostem (Mann et al., 1968). Vyhroceněji lze o těchto jedincích říct, že „*časy se mění, ale oni nemohou*“ (Mann et al., 1968, 37). Ve vztahu k profesnímu poradenství osoby s důrazem na minulost (čili s typem cítění) velmi dobře rozpoznávají emoce a pracují s nimi, jsou tedy obratní v mezilidských vztazích, jen lehce nemění názory, které si již utvořili (Mann et al., 1968). Domnívám se, že na základě této charakteristiky tak můžeme tento typ přiřadit k typu **vychovávající a pečující** dle Dotazníku volby povolání a plánování profesní kariéry vycházející z Hollandova typu S – Social (Jörin et al., 2003). Opět odkazuji na popis tohoto typu činností v podkapitole 7.3.2.

Z časového hlediska tento typ lidí často přichází pozdě, a to z důvodu, že se těžko odpoutávají od situací, do kterých často emočně investují, což také vypovídá o jejich stylu hospodaření s časem, avšak také o trpělivosti. Jejich tendence setrávat v situacích, ve kterých cítí potřebu dále zůstat, je jedním z předpokladů pro vynikající pracovní výsledky v oblasti učitelství (jde o nejvhodnější typ pro práci s dětmi), jsou to rovněž velmi zdatné pečující osoby či ošetřovatelé (Mann et al., 1968). Vendel (2008) dodává, že velmi často je samotný poradce orientován směrem S – pečující a vychovávající, což mu obvykle umožňuje navázat empatický kontakt se žákem.

5.3 Čítí

O čítí mluvíme v souvislosti s **přítomnou perspektivou**. Aspekt minulosti ani budoucnosti pro ně není rozhodující, drtivou většinu jejich obrazu reality a skutečnosti tvoří poznatky získávané v daném přítomném momentu, a to prostřednictvím smyslové zkušenosti. Jsou často velmi aktivní, doslova žijí ze své přítomné zkušenosti – nikoli tedy ze vzpomínek či plánů (Mann et al., 1968). Ze spojení s realitou lze usuzovat na typ Realistic Johna Hollanda, v metodě DVP tedy typ **řemeslně-technický** (Jörin et al., 2003).

Mann et al. (1968) rovněž zmiňují zálibu lidí s touto orientací například v práci s materiály; zároveň orientace na přítomnost zaručuje jejich spolehlivost či rychlé jednání v krizových situacích.

Vendel (2008) rozvíjí zajímavé myšlenky, jak například realistické zaměření poznat v samotném procesu poradenství. V něm tito lidé upřednostňují přímé rady či cesty vedoucí k rozhodnutí. Navíc trpělivost jako taková není jejich silnou stránkou, čímž se mohou odlišovat od dimenze cítění, tedy pečujících osob tíhnoucích například k výchovným povoláním (Mann et al., 1968). Wedlichová a Henzl (2010) rovněž zdůrazňují, že logicky právě v řemeslech se člověk nejrychleji dočká viditelných výsledků či dopadů své práce, což má dle mého názoru také velký vliv na pocíťované uspokojení z prováděné činnosti.

5.4 Intuice

Jako poslední zbývá zmínit intuici, se kterou se spojuje práce s **budoucností** (Mann et al., 1968). Je potom snadné představit si jednotlivá povolání, v nichž mohou tito lidé excelovat, například vzhledem k jejich originálním vizím, nekonvenčním nápadům, které evokují zejména **umělecko-tvořivé** zaměření. Umělecké typy se kromě zřejmého zaměření na tvořivou uměleckou činnost vyznačují odmítáním rutinních činností (Vendel, 2008).

Mann et al. (1968) dále podotýkají, že intuitivně zaměřený jedinec mohou v běžném životě a v kontaktu s jinak orientovanými lidmi pocíťovat určitou nelibost či netrpělivost, protože pro ně dané věci, poznané skrze budoucí orientaci, nejsou ještě mnohdy reálně postižitelné, na což musí dále (v jejich smyslu zbytečně) čekat. Je tedy pro ně často obtížné takřkajíc zůstat na místě, raději okamžitě upírají svou pozornost jinam, k nové činnosti. Ačkoli časové zaměření je v tomto případě jasné, čas jako takový pro ně obecně nemá velkou váhu – nepotřebují sledovat ubíhající minuty ani hodiny, často ani necítí potřebu registrovat, zda už začal nový měsíc apod.

Chauvin, Miller, Godfrey a Thomas (2010) rovněž na základě svého výzkumu formou případové studie podotýkají, že by pro poradenský proces mohlo být obohacující pracovat současně jak s Hollandovou koncepcí Self-Directed Search, tak s výsledky dotazníku MBTI vycházejícího z Jungovy typologie.

5.5 Vybrané přidružené výzkumy časové perspektivy a typu povolání či studia

Mnohé výzkumy, včetně základního výzkumu vedoucího k tvorbě ZTPI (Zimbardo & Boyd, 1999), jsem již v práci průběžně zmiňovala. Vztah časové orientace jedince a jeho volby povolání, pracovní spokojenosti a dalších tematicky spojených fenoménů byl zkoumán v různých obměnách. Například Antoniaková (2011) výzkumně potvrdila, že lidé s odlišnou časovou perspektivou (zkoumáno pomocí ZTPI) se mezi sebou liší v různých komponentách pracovní spokojenosti.

Spojením Hollandovy teorie a MBTI jsou charakteristické rovněž práce Millera (1998, in Miller & Miller, 2005) nebo Nordvika (1996). Jak konkrétně vzájemně přiřazovali jednotlivé kategorie, dále stručně zmiňuji v diskusi.

K souvislosti časové perspektivy a průběhu a úspěšnosti studia, jež neodmyslitelně patří k budoucímu rozhodování o povolání, jsem se již vyjadřovala výše. Nyní pro zajímavost uvedu například výzkum Kinga a Gaerlanové (2013) na filipínských studentech, který potvrzuje všeobecně předpokládané výsledky, a to, že budoucí časová perspektiva je na rozdíl od ostatních perspektiv více spojována s akademickým úspěchem i samotnou motivací ke studiu. Obdobné výsledky přinesli také Mello a Worrell (2006).

Součástí cílů práce je rovněž prozkoumání, respektive ověření souvislosti pohlaví a typů činností. Samotná výsledná přiřazení jsou dále zmíněna v empirické části, zejména jde o poznatky Jörina et al. (2003). Ve výzkumech genderových vlivů v souvislosti s volbou povolání rovněž vyvstalo, že dívky oproti chlapcům vnímají větší počet překážek, s nimiž se musí potýkat při volbě povolání, na druhou stranu ovšem získávají větší podporu svých rodičů. Jedním z hypotetických zdůvodnění ale také může být, že rozdíl není v množství přijímané podpory, ale v tom, že muži určité projevy nemusí interpretovat jako podporu či si je vůbec uvědomovat (Raque-Bogdan, Klingaman, Martin, & Lucas, 2013).

Touto kapitolou, sdružující teoretická podložení pro následující výzkum a přidružená empirická východiska, končí teoretická část práce.

EMPIRICKÁ ČÁST

6 Výzkumný problém a cíle výzkumu

Hlavním výzkumným problémem práce je určení, zda se určitá časová perspektiva vyskytuje signifikantně častěji s určitým typem činností (respektive typem povolání). Od toho se tedy odvíjejí cíle a také hypotézy, jež budou dále zmíněny.

Cílem výzkumu je objasnit povahu vztahu mezi časovou perspektivou a volbou povolání. Pro tento účel je využito kvantitativního dotazníkového šetření (viz dále).

Rovněž si práce klade za cíl prozkoumat vztah mezi typem povolání, respektive typem činnosti, a pohlavím. Ve své podstatě jde o ověření poznatků Jörina et al. (2003), uvedených v manuálu k DVP, na vzorku adolescentů ve věku 15-19 let. Charakteristiky poukazující na možné spojení s pohlavím u výše zmíněných typů činností jsou dále zmíněny v části představující DVP (podkapitola 7.3.2).

7 Základní metodologický rámec

Ve výzkumu, pojatém jako kvantitativní dotazníkové šetření, jsem pracovala s jednou nominální **nezávisle proměnnou** o šesti úrovních, tedy DVP s šesti možnými typy činností, což je zároveň grupovací proměnná. Vzhledem k šesti úrovním se jedná o polytomickou proměnnou. Dále se třemi metrickými **závisle proměnnými**, kterými jsou časové perspektivy, respektive orientace na minulost, přítomnost, budoucnost. Konkrétně se jedná o intervalovou, spojitou proměnnou. Co se týče dílčího výzkumného cíle zkoumajícího vztah mezi pohlavím a typem preferovaných činností, pracuje hypotéza s proměnnou DVP a proměnnou pohlaví.

Obecně se tedy jedná o mezisubjektový design, kdy jeden výběrový soubor tvoří šest nezávislých skupin (výběrů) podle grupovací proměnné DVP (jednotlivé četnosti v typech činností pak informují nejen o samotných činnostech, ale zároveň také udávají velikost skupin ve výzkumu). Jde o výzkum na poli deskripce, kterou Ferjenčík (2000, 71) zmiňuje v rámci „*zjišťování vztahů mezi odpověďovými proměnnými navzájem*“, což ovšem nemusí vylučovat predikci. Aplikují-li tento poznatek na svou práci, je možné uvažovat o tom, zda v případě přijetí hypotéz můžeme v budoucnu, u jiných případů, očekávat či předikovat výsledek v rámci dotazníků DVP a ZTPI.

7.1 Hypotézy

H1: Probandi preferující vychovávající a pečující typ činností dosahují na škále orientace na minulost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.

H2: Probandi preferující řemeslně-technický typ činností dosahují na škále orientace na přítomnost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.

H3: Probandi preferující umělecko-tvořivý typ činností dosahují na škále orientace na budoucnost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.

Zbývající tři typy činností dle DVP (vůdčí a prodávající, uspořádávající a spravující a vědecko-výzkumné) nejsou do testování hypotéz zařazeny, respektive nejsou přiřazeny ke konkrétní časové perspektivě, zejména pro svou povahu vnímání času jako lineárního, jak již bylo zmíněno v teoretické části práce (kapitola 5).

Vztahem pohlaví a určitého typu činností se zabývá následující hypotéza:

H4: Existuje statisticky významná souvislost mezi pohlavím a preferovaným typem činností.

7.2 Strategie výběru vzorku

Pro účely výzkumu byl zvolen jednak příležitostný výběr vzorku a dále záměrný výběr. Základní charakteristikou příležitostného typu výběru je dobrá dostupnost probandů (Ferjenčík, 2000). Konkrétně jsem e-mailem (spolu s domluvou na další osobní setkání) oslovovala základní školy, gymnázium a střední odbornou školu v blízkosti bydliště či v Olomouci; jedním z důvodů (například u gymnázia) byla znalost prostředí či poměrů školy a z mé strany nabídka besedy ohledně psychologie pro případné zájemce. Výběr vzorku byl svým charakterem ovšem také záměrný, a to zejména pro nutnost dodržení daného věkového rozmezí zkoumané populace, tedy adolescentů ve věku 15 až 19 let. Do samotného výběru konkrétních tříd jsem již nijak nezasahovala, zde docházelo k výběru školou, která se řídila svými časovými možnostmi v daných třídách či vyučujících předmětech.

Ačkoli se výzkumný vzorek charakterizoval věkovým omezením 15-19 let, nakonec se výzkumu zúčastnili pouze studenti středních škol. Oslovené základní školy byly vybírány v blízkosti bydliště, tedy všechny v rámci Olomouckého kraje, ať již se jednalo o obec či město. Kritériem bylo, aby školu navštěvovali žáci 9. třídy. Z postupně oslovených šesti základních škol ovšem všichni ředitelé dotazníkové šetření odmítli či na snahy o kontakt nereagovali, popřípadě reagovali dlouho po termínu, jež jsem si stanovila v časovém harmonogramu pro sběr a analýzu dat. Celkový vzorek tedy nakonec tvořili studenti prvních až čtvrtých ročníků gymnázia a střední odborné školy na základě výběru ředitelů či výchovných poradců dané školy.

7.3 Metody získávání dat

Data byla získávána pomocí dvou dotazníků, které již byly zmíněny v teoretické části. Jedná se o Zimbardův dotazník časové perspektivy (ZTPI) a Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry (DVP). Metodu ZTPI jsem pro výzkum vybrala mj. proto, že Zimbardova koncepce je v oblasti časové perspektivy považována za jednu z hlavních či určujících koncepcí. Mnohé jiné dotazníky jsou často rovněž zaměřeny například pouze na budoucnost a mým záměrem bylo pracovat se všemi základními

kategoriemi, tedy minulostí, přítomností a budoucností. Jelikož jsem dále chtěla pracovat s Hollandovou koncepcí Self-Directed Search, byl jako druhý dotazník zvolen DVP. Navíc je způsob jeho administrace přehledný a práce s dotazníkem není časově náročná. Nyní stručně představím jednotlivé dotazníky.

7.3.1 Zimbardův dotazník časové perspektivy

Dotazník tvoří celkem 56 položek obsahujících Likertovu pětibodovou škálu od „rozhodně souhlasím“ po „rozhodně nesouhlasím“, respektive 1 až 5 (Zimbardo & Boyd, 1999).

Co se týče české standardizační studie metody ZTPI, Lukavská, Klicperová-Baker, Lukavský a Zimbardo (2011, 5) udávají, že „*vnitřní konzistence jednotlivých škál měřená Cronbachovým koeficientem alfa se pohybuje mezi 0,66 a 0,85*“.

Z dotazníku ZTPI je možné získat konkrétní výsledky (jedná se de facto o průměr k dané škále relevantních položek) pro každou z pěti časových perspektiv, tedy pro pozitivní a negativní minulost, hédonistickou a fatalistickou přítomnost a budoucnost. Charakteristika jednotlivých perspektiv již byla naznačena v teoretické části, nyní se tedy budu věnovat stručnému popisu jednotlivých škál, a to spíše z metodologického pohledu, včetně příkladů konkrétních položek apod.

Na tomto místě bych také ráda osvětlila konkrétní práci s dotazníkem ZTPI při mém výzkumu. Vzhledem k teoretickému podložení jednotlivých hypotéz, vycházejícího zejména z článku Manna et al. (1968), jsem přistoupila k jisté redukci výsledků na čisté časové kategorie minulost, přítomnost a budoucnost, které je dále možné zkoumat z hlediska typů povolání. Učinila jsem tak opět zprůměrováním. Před samotnou analýzou dat jsem ovšem ověřila, že tato úprava nemění zásadní počet výsledků probandů. Pro úplnost nyní i přesto stručně charakterizuji všech pět typů perspektiv.

Pozitivní minulost

„Mám rád povídání o tom, jaké to bylo za starých dobrých časů“ je jednou z 9 položek tvořících škálu orientace na pozitivní minulost (Zimbardo & Boyd, 1999).

Negativní minulost

Škála obsahuje celkem 10 položek, jako příklad lze uvést položku „Často myslím na to, co jsem měl udělat v životě jinak“ (Zimbardo & Boyd, 1999).

Obecně je však minulá časová perspektiva nejméně probádána, výzkumy se často více soustředily na přítomnost a budoucnost, jedním z důvodů je i zaměření společnosti na pozitivní vlastnosti spojované převážně s budoucí orientací, a to například úspěšnost na akademické půdě (Zimbardo & Boyd, 1999).

Hédonistická přítomnost

Hédonistickou přítomnost utváří 15 položek, například „Riskování chrání můj život před nudou“ (Zimbardo & Boyd, 1999).

Fatalistická přítomnost

Tuto škálu tvoří (tak jako pozitivní minulost) 9 položek, mj. také položka „Život je samá změna, a tak člověk může sotva plánovat budoucnost“ (Zimbardo & Boyd, 1999).

Zimbardo a Boyd (1999) právě orientaci na přítomnost připisují větší vliv na případné školní neúspěchy, dokonce větší než je vliv inteligence apod. Ta se dle mého názoru často, a tedy pravděpodobně mylně, jeví být na první pohled více vztažená k předpokladům pro vzdělávání než jiné ukazatele či prediktory, jako je kupříkladu právě časová perspektiva.

Budoucnost

V 13 položkách škály ohledně budoucnosti lze najít mj. položku „Když vím, že je třeba udělat nějakou práci, jsem schopen odolat pokušením“. Jak již bylo zmíněno v teoretické části práce, tato škála se již nečlení na další podtypy. Při ověřování reliability způsobem test-retest prokázala právě budoucnost nejlepší výsledky (Zimbardo & Boyd, 1999). Test-retest odhad vysvětluje Ferjenčík (2000, 199) tak, že „*pokud opakovaně v čase měříme stabilní – neměnní se hodnotu určité proměnné spolehlivým měrným nástrojem, potom dosažené výsledky by měly být též stabilní a neměnné*“.

7.3.2 Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry

Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry vychází z teorie Self-Directed Search Johna Hollanda (Jörin et al., 2003). Proto se v něm rovněž setkáváme s šesti základními typy činností, které jsem již zmiňovala v teoretické části práce, kde byl již také naznačen možný vztah s časovými kategoriemi, který tvoří podklad pro mé hypotézy. Rovněž jsem v této části práce uvedla, že tři typy činností vzhledem k lineární povaze

vztahování se k času nezařazují ve formě hypotéz do výzkumné části. Jedná se o typ **vědecko-výzkumný, vůdčí a prodávající a uspořádávající a spravující**.

Dotazník je určen k použití od patnáctého roku věku adolescentů; horní hranice není omezena – je tedy vhodný i pro každého dospělého uvažujícího například o změně profesního směřování. Navíc dotazník explicitně nevyžaduje asistenci poradce (Vendel, 2008). Celý dotazník DVP se skládá ze čtyř částí. V oblasti *činností* je třeba se zaměřit na činnosti, které by dotyčný prováděl s radostí. Respondent tedy u každého z šesti typů zaškrtnává k 11 položkám rád či nerad. Dále se jedná o *schopnosti*, kde je již nutné zaměřit se i na kvalitu odvedené práce; opět je u každé činnosti 11 výroků s možnostmi ano/ne. Třetí část tvoří zamyšlení nad svým postojem vždy ke 14 příkladům určitých *povolání*, kde jsou opět možné odpovědi ano, nebo ne. Nakonec DVP doplňuje *vlastní odhad* vybraných vlastností na škále 1 až 7 pro každou z šesti základních činností.

Na dotazník dále navazuje příloha poskytující seznam povolání včetně kódových označení. Já jsem ovšem ve vlastním výzkumu vycházela z té nejdominantnější části kódu (tedy prvního písmene kódu představujícího jedinci nejbližší činnost), která může představovat žákovu představu o profesní oblasti, ve které by se chtěl v budoucnu uplatnit. Ve výsledku jde tedy o grupovací nominální proměnnou. V tomto případě se jedná také o rozhodnutí z důvodu umožnění přehledného statistického zpracování. Dalším z důvodů pro opomenutí konkrétních kódů představujících přesně vymezená, velmi konkrétní povolání je to, že dle Vendela (2008) právě takovéto výsledky mohou ve skutečnosti omezit úhel pohledu v pátrání po možných směrech profesního zaměření. Autor k tomu dodává, že „*testy si nekladou za cíl určit pro konkrétního člověka „vhodné“ povolání, spíše poukazují na oblasti světa práce, které by měl klient blíže zkoumat*“ (86).

Obecně v další práci s výsledky dotazníku je možné pomocí kombinací pořadí písmen v kódu dojít k mnohým alternativám, což je dle mého názoru žádoucí. Behrens a Nauta (2013) udávají, že právě v množství nejrůznějších variant leží silná stránka koncepce Self-Directed Search, zároveň obě výzkumně prokázaly, že studenti, kteří metodu vyplnili, v následující době zvažovali více povolání než studenti v kontrolní skupině.

Nyní stručně zmíním jednotlivé charakteristiky činností, neboť jejich popisy se již prolínaly s představením Jungovy typologie apod.

Řemeslně-technický typ činností

Řemeslně-technický typ činností se kódově označuje pod písmenem R (Realistic) a již od názvu lze odvodit hlavní pracovní oblasti, ve kterých jedinec s tímto laděním vyniká. Jedná se například o mnohá řemesla, což klade nároky i na fyzickou kondici či zručnost (Jörin et al., 2003). Samotné pracovní prostředí zahrnuje zejména oblast techniky, nástrojů či zvířat, a to mnohem více než oblast intenzivních mezilidských vztahů; je to tedy prostředí vyžadující například spíše sílu než empatii, proto jsem tento typ zařadila do testování hypotézy ohledně pohlaví jako činnosti převládající spíše u **mužů**, jak uvádějí Jörin et al. (2003). Rovněž Kohoutek (2009) udává důraz na maskulinitu.

Vědecko-výzkumný typ činností

Jörin et al. (2003) tento typ označují písmenem I (Investigative) a jak již název napovídá, realizují se tito lidé často na poli vědy, neboť je pro ně příznačné logické myšlení. Autoři tento typ rovněž přisuzují spíše **mužům**. Vendel (2008) dodává, že tak jako u realistických typů, i u těchto lidí v pracovním prostředí nepřevládá důraz na empatii ve vztazích.

Umělecko-tvořivý typ činností

Již jsem zmiňovala u tohoto typu spojitost s budoucností, například skrze umělecké vize. Jörin et al. (2003) v příkladech povolání pro typ A (Artistic) uvádějí mj. designéra, kde se tento předpoklad dle mého názoru velmi uplatňuje. V jejich pracovním prostředí jde o prostor pro improvizaci, bez závazných pracovních postupů (Vendel, 2008). Tento typ činností je více přisuzován **ženám** (Jörin et al., 2003).

Vychovávající a pečující typ činností

Jörin et al. (2003) charakterizují činnosti skrývající se pod označením S (Social) jako uplatňující se například ve vzdělávání, zdravotnictví, kde je třeba osob soucitných, empatických. Autoři zde rovněž vidí souvislost s pohlavím, kdy je obecně pečující povolání spojováno s **ženským pohlavím**. Převahu vychovávajícího a pečujícího typu činností ve volbě povolání u žen potvrzovali již Gottfredson a Holland (1975).

V teoretické části práce jsem hovořila o možné spojitosti s cítěním v Jungově typologii. V této souvislosti Čakrt (2010) udává, že rovněž cítění je charakteristické zejména pro ženy.

Vůdčí a prodávající typ činností

Tento typ, označovaný jako E (Enterprising), se uplatňuje v obchodu, reklamních agenturách, ale například i v politice. Důležité jsou komunikační a organizační schopnosti (Jörin et al., 2003). Vendel (2008) tento typ označuje jako podnikavý a říká, že tito lidé obvykle usilují o vedoucí pozice, své silné stránky často uplatňují vesměs tam, kde se mohou orientovat na peníze či sílu, moc.

Uspořádávající a spravující typ činností

V řeči DVP je tento typ označený písmenem C (Conventional) a je charakterizován pečlivostí, trpělivostí či detailností (Jörin et al., 2003). Lze ho ovšem označovat také jako konvenční a je možné tento typ osob najít v úřednických profesích, které dostatečně nasycují potřebu jisté pravidelnosti apod. Jedná se tedy zejména o prostředí administrativy a úřadů, které obvykle vyžadují udržování pořádku a kladou důraz na preciznost (Vendel, 2008).

7.4 Průběh sběru dat, etika výzkumu

Obecně byly dotazníky vyplňovány studenty během jedné vyučovací hodiny, a to po předchozí domluvě s vedením školy a vyučujícími. Rovněž byli studenti písemně v úvodní části k dotazníkům a zároveň i přímo na místě upozorněni na předpokládanou délku administrace. Byli poučeni o dobrovolné účasti ve výzkumu i možnosti kdykoli odstoupit a současně také podepsali informovaný souhlas s účastí na výzkumu. Do předpokládaného času celkové administrace dat byl počítán i prostor na případné další dotazy, podrobnější instrukce k vyplňování apod. Práce s oběma dotazníky byla anonymní, jediné doplňující otázky tvořily kategorie pohlaví a věk. Mj. byli studenti také požádáni, aby odpovídali pokud možno upřímně, protože v žádném dotazníku není možné označit odpověď za jednoznačně správnou či špatnou. Nejen vedení školy, ale i samotní studenti rovněž získali můj e-mailový kontakt pro případné další dotazy. V rámci jedné třídy bylo na přání pedagogů školy pro sběr dat využito samosběru – vyplněné dotazníky jsem si vyzvedla následující pracovní den.

Jedním z přínosů pro školy a její studenty byla již zmíněná nabídka setkání pro případné zájemce ohledně studia psychologie; po domluvě se studenty a vedením školy případně zaslání obecné zpětné vazby pro danou třídu či školu v podobě procentuálního zastoupení jednotlivých typů činností dle DVP.

8 Charakteristiky výzkumného souboru

Výzkumný soubor původně tvořilo 182 respondentů, po následné kontrole dotazníků ovšem bylo nutné vyřadit 14 z nich. 2 respondenti totiž nevyplnili žádnou položku z dotazníku ZTPI, další 3 respondenti nevyplnili polovinu dotazníku, a to i přes dostatek času a upozornění, aby zkontrolovali, zda mají vyplněny všechny položky. Další respondent rovněž nevyplnil polovinu dotazníku ZTPI, navíc chyběly i velké úseky v DVP, v tomto případě lze usuzovat na velmi nízkou motivaci k vyplnění dotazníku. 4 respondenti celý dotazník (ať už se jednalo o ZTPI či DVP, nebo oba dotazníky) vyplnili jednou, stejnou položkou, což obvykle vedlo také ke vzájemnému odporování si. U dalších 3 respondentů byly zjevné rigidní vzorce vyplňování (zejména zprava doleva a zpět), rovněž za vzájemného odporování si některých položek. Poslední respondent byl vyřazen z důvodu sporného výsledku v DVP, kdy jako u jediného došlo ke „zdvojení“ kódu již u prvního, čili dominantního písmene.

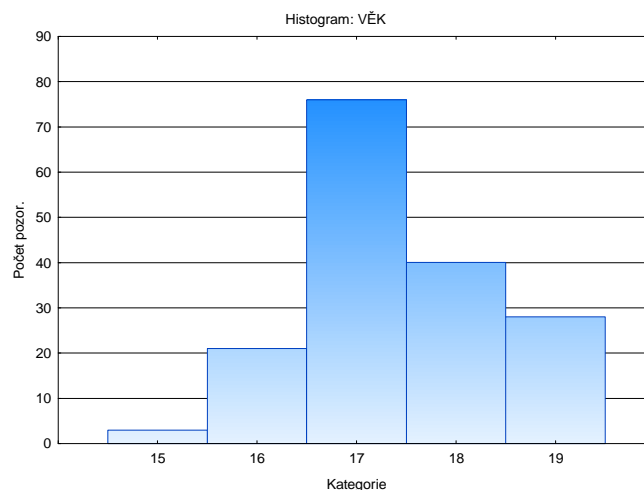
Nakonec tedy výzkumný soubor tvořilo celkem 168 participantů, z toho 101 mužů a 67 žen. Vzhledem k povaze zaměření střední odborné školy, která se výzkumu zúčastnila, tvořili v tomto případě vzorek převážně muži. Ti participanté, u nichž chyběla (většinou jedna) položka, byli do výzkumu zařazeni a položka doplněna průměrnou hodnotou položky ve výzkumném souboru. To je jeden z možných procesů imputace dat (Hendl, 2012).

Pro zkoumání hypotézy H4 zabývající se kromě činností také pohlavím byly do výzkumu zařazeni probandi preferující řemeslně-technické, vědecko-výzkumné, vychovávající a pečující a umělecko-tvořivé činnosti, jejichž vztah k pohlaví jsem již zmínila (Jörina et al., 2003).

Co se týče věkového rozložení, předem bylo definováno, že se dotazníkového šetření mohou účastnit adolescenti ve věku 15-19 let. Jedním ze zřejmých důvodů je, že zejména v tomto věkovém období je volba povolání více než aktuálním tématem. Dolní hranice věkového intervalu byla určena zejména doporučením k užívání DVP právě od tohoto věku (Jörin et al., 2003). Horní hranice byla stanovena ve snaze o praktický přístup s ohledem na věk, v němž většina studentů končí střední školu nebo by již měla mít představu o svém budoucím směřování – z tohoto důvodu také nebyli zahrnuti starší studenti, ačkoli například Langmeier a Krejčířová (2006, 143) vymezují období adolescence od 15 let až do 20/22 let. Vycházela jsem tedy také z potřeb praxe, za předpokladu, že většina studentů ve věku nad 20 let má již například podané přihlášky

na VŠ nebo ji aktuálně studují, či již mají trvalé zaměstnání. I Bělohlávek (1994) označuje za nejčastější období, ve kterém jedinec zvažuje své budoucí povolání, období od čtrnácti do devatenácti let. V našem kulturním prostředí je navíc volba povolání spjata s vývojem identity, který je typický právě pro období adolescence (Smetáčková, 2010).

Při analýze věkového rozložení jsem pomocí programu Excel vypočítala průměrný věk výzkumného souboru, který je 17,41 (směrodatná odchylka $SD = 0,97$). Ačkoli ve věkovém rozložení 15-19 let není průměr ohrožen extrémními hodnotami, vypočítala jsem rovněž modus a medián, v obou případech se jedná o věk 17 let. Dle Hendla (2012, 100) medián „*znamená hodnotu, jež dělí řadu podle velikosti seřazených výsledků na dvě stejně početné poloviny*“. Modus je „*hodnota, jež se v datech vyskytuje nejčastěji*“ (Hendl, 2012, 100). Výsledky věkového rozložení vcelku odpovídají mému původnímu předpokladu. 17 let vesměs odpovídá studentům 3. ročníků, kdy je volba povolání velmi aktuální, naopak studenty maturitních ročníků často ředitelé či vyučující (kteří, jak již bylo zmíněno, měli pravomoci výběru konkrétních tříd) do výzkumu z důvodu nutné výuky raději ani nezařazovali. Nejméně jsou ve výzkumném souboru zastoupeni patnáctiletí participanti, a to z důvodu odmítnutí ředitelů základních škol, které měly být do výzkumu zařazeny. V následujícím grafu vytvořeném pomocí programu Statistica 12 (StatSoft, 2013) uvádím konkrétní věkové rozložení respondentů. V procentuálním zastoupení hovoříme o hodnotách (vzestupně od 15 do 19 let) 2 %, 13 %, 44 %, 24 %, 17 %.

Graf 1: Věkové rozložení

Další charakteristiky výzkumného souboru (z hlediska použitých dotazníků) dále rozpracovávám v následující části, tedy analýze dat.

9 Analýza dat a interpretace výsledků

V následující části věnované výsledkům dotazníkového šetření je ve všech tabulkách i grafech uplatněn následující způsob kódování hodnot DVP (viz tabulka 1).

Tab. 1: Kódovací klíč

1 DVP	2 Způsob kódování
R	1
I	2
A	3
S	4
E	5
C	6

Význam označení R, I, A, S, E, C byl již zmíněn, pro úplnost nyní shrnu čistě názvy v daném pořadí: řemeslně-technický, vědecko-výzkumný, umělecko-tvořivý, vychovávající a pečující, vůdčí a prodávající, uspořádávající a spravující typ činností (Jörin et al., 2003). Veškeré statistické analýzy jsou dále prováděné v programu Statistica 12 (StatSoft, 2013).

Jelikož pracuji s několika vzájemně nezávislými výběry podle grupovací proměnné DVP a třemi závisle proměnnými orientace na minulost, přítomnost, budoucnost (jak jsem zmínila výše), použila jsem k testování tří hlavních hypotéz Kruskal-Wallisův test, neboť v jednotlivých výběrech nebylo dosaženo minimální četnosti 30 vhodných pro užití parametrické analýzy rozptylu (viz tabulka 2). Neparametrickou obdobou analýzy rozptylu je právě Kruskalův-Wallisův test se statistikou H , který pracuje s mediány (Hendl, 2012). Ačkoli tento test nevyžaduje normální rozložení, přesto jsem data otestovala na normalitu, která vyšla pro všechny závisle proměnné; jedná se tedy o stejný tvar distribuce. V příloze 5 přikládám ukázkou části základní matice dat, tedy dat určených pro testování tří hlavních hypotéz s celkovým počtem 168 subjektů. Nejsou zde proto například zařazeny proměnné věk či pohlaví, které jsem nutně testovala na menším počtu subjektů, vzhledem k zařazení pouze čtyř typů činností.

Z tabulky 2 rovněž vyplývá, že vzhledem k nejvyšší četnosti (72) je modelem řemeslně-technický typ činností.

Tab. 2: Četnosti výsledků DVP

Kategorie	Tabulka četností: DVP			
	Četnost	Kumulativní četnost	Rel.četnost	Kumulativní rel.četnost
1	72	72	42,86	42,86
2	13	85	7,74	50,60
3	17	102	10,12	60,71
4	30	132	17,86	78,57
5	22	154	13,10	91,67
6	14	168	8,33	100,00
ChD	0	168	0,00	100,00

Co se týče četností vyplývajících z dotazníku ZTPI po úpravě na tři základní kategorie, tabulka 3 ukazuje, že zde je modem přítomnost.

Tab. 3: Četnosti výsledků ZTPI

Kategorie	Tabulka četností: ZTPI			
	Četnost	Kumulativní četnost	Rel.četnost	Kumulativní rel.četnost
přítomnost	71	71	42,26	42,26
budoucnost	48	119	28,57	70,83
minulost	49	168	29,17	100,00
ChD	0	168	0,00	100,00

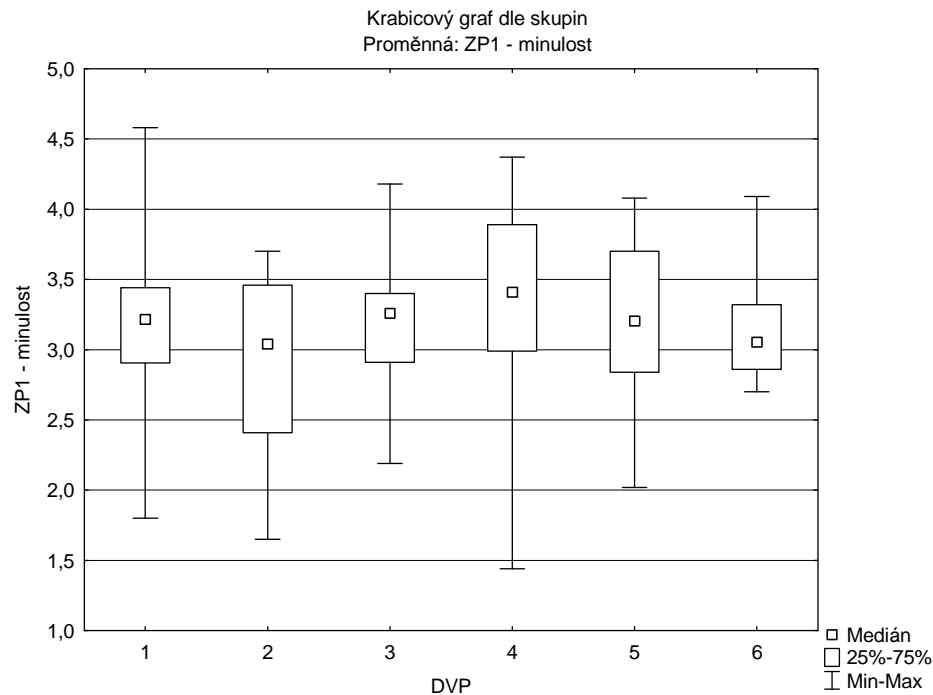
Nyní přejdeme k samotné analýze dat a tudíž k testování příslušných hypotéz. Vzhledem k tomu, že byly stanoveny hypotézy tři, byl Kruskal-Wallisův test proveden rovněž třikrát, tedy pro každou ze závislých proměnných. Základní výsledky jsou již uvedeny vždy v tabulce, konkrétně za testovým kritériem H s pěti stupni volnosti v podobě velikosti p -hodnoty.

Tabulka 4 zobrazuje výsledek pro proměnnou orientace na minulost.

Tab. 4: Kruskal-Wallisův test pro proměnnou orientace na minulost

Závislá: ZP1 - minulost	Kruskal-Wallisova ANOVA založ. na poř.; ZP1 - minulost (tab.) Nezávislá (grupovací) proměnná : DVP Kruskal-Wallisův test: $H(5, N=168) = 6,825676$ $p = ,2339$			
	Kód	Počet platných	Součet pořadí	Prům. Pořadí
1	1	72	5947,50	82,60
2	2	13	850,50	65,42
3	3	17	1386,00	81,53
4	4	30	3073,00	102,43
5	5	22	1891,50	85,98
6	6	14	1047,50	74,82

Vzhledem k velikosti $p = 0,2339$ jsem hypotézu **H1** (Probandi preferující vychovávající a pečující typ činností dosahují na škále orientace na minulost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.) **zamítla**. Výsledek dále shrnuje krabicový graf 2. Z něj mj. vyplývá, že nejvyšší medián se nachází ve skupině vychovávající a pečující typ činností. Rovněž v příslušné tabulce (4) má tento typ činností nejvyšší průměrné pořadí z výběrového souboru.

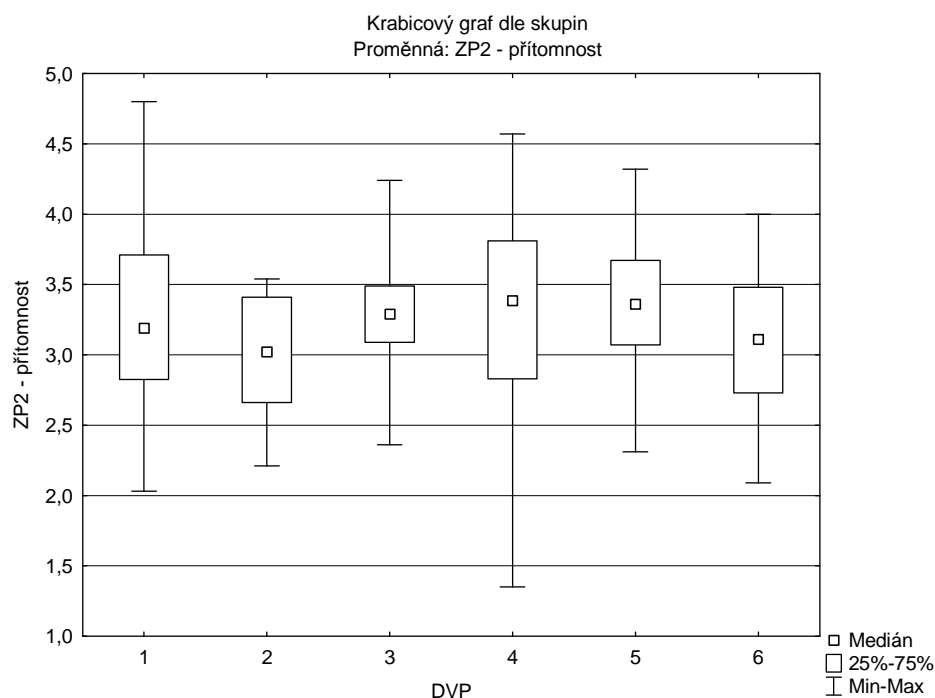
Graf 2: Krabicový graf pro proměnnou orientace na minulost

Stejnou analýzu jsem dále provedla také pro proměnnou orientace na přítomnost. Na základě p-hodnoty ($p = 0,3325$) uvedené v tabulce 5 jsem i zde **zamítla** hypotézu **H2** (Probandi preferující řemeslně-technický typ činností dosahují na škále orientace na přítomnost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.).

Tab. 5: Kruskal-Wallisův test pro proměnnou orientace na přítomnost

Závislá: ZP2 - přítomnost	Kruskal-Wallisova ANOVA založ. na poř.; ZP2 - přítomnost (tab.) Nezávislá (grupovací) proměnná : DVP Kruskal-Wallisův test: $H(5, N=168) = 5,738083$ $p = ,3325$			
	Kód	Počet platných	Součet pořadí	Prům. Pořadí
1	1	72	6070,50	84,31
2	2	13	803,00	61,77
3	3	17	1504,50	88,50
4	4	30	2707,50	90,25
5	5	22	2117,00	96,23
6	6	14	993,50	70,96

Graf 3 opět doprovází tabulku výsledků. V tomto případě jsou rozdíly mezi skupinami ještě méně patrné než v případě minulosti. Ačkoli nejvyšší medián lze najít ve skupině vychovávající a pečující typ činností, v případě nejvyššího průměrného pořadí hovoříme o skupině vůdčí a prodávající typ činností.

Graf 3: Krabicový graf pro proměnnou orientace na přítomnost

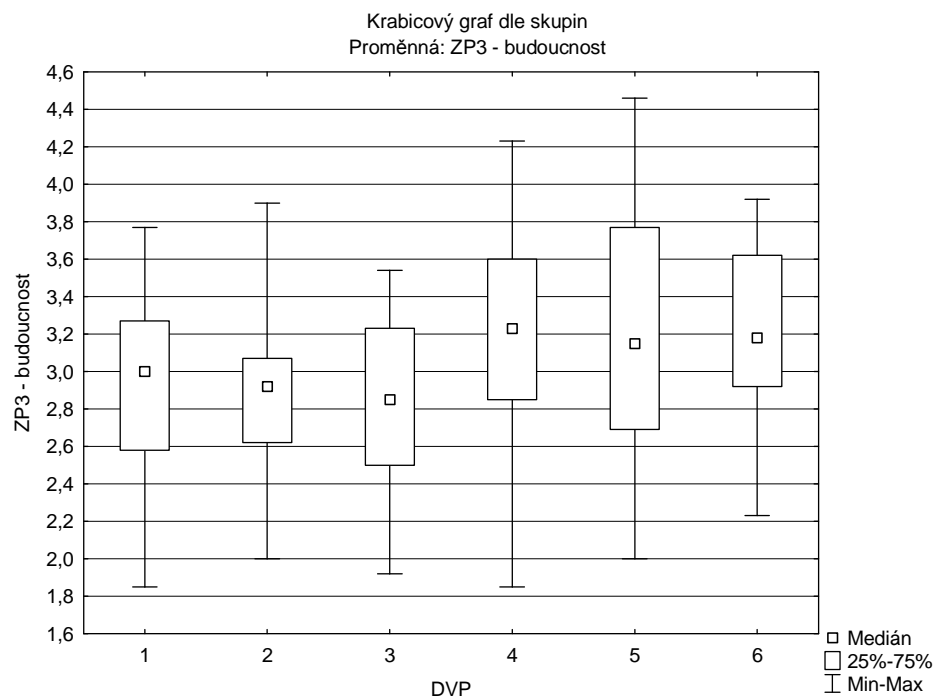
Poslední skupina analýzy dat tvoří testování hypotézy **H3** (Probandi preferující umělecko-tvořivý typ činností dosahují na škále orientace na budoucnost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.). P-hodnota ($p = 0,0772$) opět nepřevýšila

hladinu významnosti $\alpha = 0,05$, a tak byla hypotéza v tomto výzkumu **zamítnuta**, jak ukazuje rovněž tabulka 6.

Tab. 6: Kruskal-Wallisův test pro proměnnou orientace na budoucnost

Závislá: ZP3 - budoucnost	Kruskal-Wallisova ANOVA založ. na poř.; ZP3 - budoucnost (tab.) Nezávislá (grupovací) proměnná : DVP Kruskal-Wallisův test: $H(5, N=168) = 9,931565$ $p = 0,0772$			
	Kód	Počet platných	Součet pořadí	Prům. Pořadí
1	1	72	5575,50	77,44
2	2	13	943,00	72,54
3	3	17	1166,50	68,62
4	4	30	3012,50	100,42
5	5	22	2087,00	94,86
6	6	14	1411,50	100,82

Jak ukazuje nejen daná tabulka, ale i příslušný graf 4, mezi mediány i nejvyššími průměrnými pořadími jsou mezi skupinami vychovávající a pečující a uspořádávající a spravující velice nepatrné rozdíly.

Graf 4: Krabicový graf pro proměnnou orientace na budoucnost

9.1 Souvislost mezi pohlavím a typem činností

Hypotézu ohledně vztahu pohlaví a typu činností jsem otestovala pomocí testu chí-kvadrát, jelikož se v tomto případě analyzují proměnné kategoriální. Tento test ovšem samozřejmě nehovoří o kauzalitě (Hendl, 2012). Vlastní typy činností zařazené do této statistické analýzy byly již nastíněny, nyní tedy pro úplnost pouze uvedu, že zařazení nebyli probandi preferující typ činností vůdčí a prodávající a uspořádávající a spravující. Vzorek tedy v tomto případě tvořilo 132 probandů a tudíž jsem pro tuto analýzu vytvořila druhou matici obsahující právě 132 subjektů s údaji o DVP a pohlaví. Proměnnou pohlaví jsem okódovala následujícím způsobem - **ženy: 0** a **muži: 1**.

Řezanková, Marek a Vrabc (2000) v interaktivní učebnici statistiky udávají, že v testu nezávislosti chí-kvadrát může být v očekávaných četnostech maximálně 20 % políček s četnostmi menšími než 5. Jak lze vidět v kontingenční tabulce (tabulka 7), nejnižší dosažená četnost je 4,83, požadavek pro použití daného testu byl tedy dodržen. V tabulce 8 pro ilustraci uvádím četnosti pozorované.

Tab. 7: Očekávané četnosti a výsledek testu chí-kvadrát

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti (DVP + pohlaví)			
Četnost označených buněk > 10			
Pearsonův chí-kv. : 74,0170, sv=3, p=,000000			
DVP	pohlaví 0	pohlaví 1	Řádk. součty
1	26,73	45,27	72,00
2	4,83	8,17	13,00
3	6,31	10,69	17,00
4	11,14	18,86	30,00
Vš.skup.	49,00	83,00	132,00

Z p-hodnoty vyplývá, že lze **přijmout** hypotézu **H4**, tedy že existuje statisticky významná souvislost mezi pohlavím a preferovaným typem činností. Jedná se o **velmi vysoce signifikantní** výsledek ($p < \alpha = 0,001$).

Tab. 8: Pozorované četnosti (kontingenční tabulka proměnných DVP a pohlaví)

Kontingenční tabulka (DVP + pohlaví) Četnost označených buněk > 10 (Marginální součty nejsou označeny)			
DVP	pohlaví 0	pohlaví 1	Řádk. součty
1	4	68	72
2	6	7	13
3	13	4	17
4	26	4	30
Vš.skup.	49	83	132

Ačkoli tento test neukáže konkrétní signifikantní výsledek jako takový, pohledem do tabulky či lehkým („laickým“) výpočtem vidíme dle označených četností, že u mužů (oproti ženám) převládá řemeslně-technický typ činností. U žen naopak vychovávající a pečující typ činností, popřípadě také umělecko-tvořivý. Průměrná hodnota v jednotlivých skupinách je 16,5 ($132:8 = 16,5$), takže minimálně četnosti 68 a 26 poukazují, že by v tomto případě měl výsledek být více než jen dílem náhody.

9.2 Shrnutí výsledků a platnost hypotéz

Po provedení Kruskal-Wallisova testu pro každou ze tří hlavních hypotéz jsem v tomto výzkumu tedy zamítla tyto hypotézy:

H1: Probandi preferující vychovávající a pečující typ činností dosahují na škále orientace na minulost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.

H2: Probandi preferující řemeslně-technický typ činností dosahují na škále orientace na přítomnost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.

H3: Probandi preferující umělecko-tvořivý typ činností dosahují na škále orientace na budoucnost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.

Jelikož tedy byly všechny **tři hlavní hypotézy zamítnuty** (s nesignifikantními výsledky na hladině významnosti $\alpha = 0,05$), nepřistoupila jsem k následným post-hoc testům.

Hypotéza H4, tedy „existuje statisticky významná souvislost mezi pohlavím a preferovaným typem činností“ byla naopak **přijata**, a to s velmi vysoce signifikantním výsledkem ($p < \alpha = 0,001$) v testu chí-kvadrát.

10 Diskuse

Jak vyplývá z předchozí části zabývající se interpretací výsledků, nenašla jsem v tomto výzkumu souvislost mezi volbou povolání a orientací na minulost, přítomnost, nebo budoucnost. Mezi mediány jednotlivých skupin nebyly patrné výrazné rozdíly. Domnívám se, že možným důvodem pro zamítnutí hypotéz byla úprava výsledků ZTPI průměrováním dvojic škál, konkrétně pozitivní a negativní minulost a dále hédonistická a fatalistická přítomnost. To zároveň považuji za jeden z největších limitů této práce. Jak jsem zmínila již v pasáži týkající se metod získávání dat, k této úpravě jsem přistoupila z důvodu teoretického podložení a možného spojení s určitými typy činností. V průběhu rešerše jsem neobjevila odborný zdroj umožňující diskriminaci mezi pozitivní či negativní minulostí a fatalistickou či hédonistickou přítomností z hlediska volby povolání. Důležitý je v tomto případě samotný časový rozměr. Na příkladu pozitivní a negativní minulosti bychom se mohli domnívat, že jde o pravé opaky – z hlediska prožívání jedince nejspíše určitě. Oba typy ovšem spojuje investice času směrem do minulosti a právě v tomto smyslu je časová perspektiva předmětem mé práce ve vztahu k volbě povolání. Průměry mezi jednotlivými škálami měly ovšem v určitých případech za následek minimální rozdíly v jednotlivých hodnotách (viz ukázka matice dat v příloze 5). Ostatně dosažení hladiny významnosti $\alpha = 0,05$ se nejvíce blížila oblast orientace na budoucnost, která jako jediná neprošla touto úpravou. Domnívám se, že by další výzkum v této oblasti (v ideálním případě na větším vzorku a s pomocí parametrického testu) mohl přinést zajímavé a podstatné výsledky, ať už by platnost hypotézy zamítly, či potvrdily. V druhém případě by dále byly podstatné post-hoc testy, aby prokázaly, který z možných typů činností rozdíl způsobuje.

Teoretické podložení pro jednotlivé časové perspektivy a možné typy činností bylo již zmíněno na příslušných místech v práci, nyní bych ráda připomněla, že se jednalo především o popisné charakteristiky na základě studie Manna et al. (1968), spojující časové kategorie s Jungovou koncepcí. Z ní dále vychází dotazník MBTI, který ovšem nebyl předmětem této práce, a tak tyto koncepce sloužily právě jako teoretické podložení, samozřejmě nikoli jako výsledky, jež by šly jednoznačně přiřadit jednotlivým subjektům, aniž by daný dotazník jedinci vyplnili. Vzhledem k teoretickému popisu jednotlivých kategorií nebyly do hlavních hypotéz zařazeny činnosti vůdčí a prodávající, uspořádávající a spravující a vědecko-výzkumné. I v tom je možné najít možné omezení výzkumu a práce jako takové. U zmíněných činností totiž i přesto můžeme vidět jistý směr uvažování

směrem k budoucnosti, vzhledem k tendenci k plánování apod. V tomto případě jsem ovšem nechala tyto činnosti „přiřazené“ spíše k časové linearitě. Zmíněné důvody, respektive popisy se nacházejí v teoretické části, jde například o funkci myšlení preferující organizační schopnosti apod. (Mann et al., 1968). Dvě z těchto zmíněných, do analýzy nezařazených, činností například Nordvik (1996) spojuje s introverzí a extravertí. Tyto konstrukty ovšem nebyly předmětem práce a Mann et al. (1968) je ani nespojuje s časovými kategoriemi jako takovými. Konkrétně jde o činnosti vůdčí a prodávající a vědecko-výzkumné. V jiné výzkumné studii byly činnosti uspořádávající a spravují zařazeny spolu s řemeslně-technickými na pomezí čítí a myšlení (Miller, 1998, in Miller & Miller, 2005).

Jako další z omezení bych ráda zmínila možnost nejednoznačně členící grupovací proměnné DVP, neboť již dříve v práci jsem uvedla, že byl jeden participant vyřazen právě z důvodu rovného skóru již u prvního, dominantního písmene. Přesto byly podle této proměnné participanti rozděleni do skupin. Jednotlivé četnosti pak shrnovala tabulka 2. Z ní vyplývá, že mezi maximálními a minimálními četnostmi byly relativně velké rozdíly. Rovněž samotný výběrový soubor nebyl reprezentativní, byl použit příležitostný a záměrný typ výběru a celkové výsledky nelze vztáhnout na celou populaci jako takovou. Ve spojitosti se zmíněnými použitými metodami se rovněž nabízí otázka, zda svým větším rozsahem nemohly například již dopředu tzv. odradit a snížit tak motivaci participantů k pečlivému vyplnění, a tím ovlivnit výsledky.

Dle mého názoru mohly být výsledky ovlivněny samotným věkem participantů, který byl jasně omezen na rozmezí 15 až 19 let. Období adolescence by mohlo specificky ovlivňovat časovou orientaci. Například Homolová (2011) zjistila na reprezentativním vzorku z české populace, že mladí lidé (interval 15-29 let) mají tendenci k orientaci na hédonistickou přítomnost, kupříkladu oproti budoucnosti. Jak jsem zmínila výše v empirické části a jak ukazuje tabulka 3, v mém výzkumném souboru měla orientace na přítomnost nejvyšší počet četností.

Rovněž považuji za důležité zamyslet se nad problémem vztahu pohlaví a určitého typu činností. V mé práci se jedná o jedinou hypotézu, jež nebyla zamítnuta; naopak byla přijata na hladině významnosti $\alpha = 0,001$. Nabízí se zamyšlení, jak velkou roli v této oblasti mohou hrát rodové stereotypy. Co se týče například oblasti řemeslně-technických činností a jejího spojení s mužským pohlavím, Wedlichová a Henzl (2010) hovoří

v podobném případě (ačkoli zřejmě v o něco vyhocenějším pojetí) o tzv. vertikální diskriminaci, kterou spojují s oblastmi povolání, které jsou vůči ženám spíše uzavřenější. Domnívám se, že v praxi profesního poradenství by mohlo být minimálně zamyšlení nad touto problematikou efektivní.

Výzkumů ohledně vlivu pohlaví na mnohá přidružená témata bylo provedeno nespočet, přesahovaly ovšem rámec této práce. Do budoucna bych se ráda této problematice věnovala více a stejně tak se domnívám, že by výzkumy v této oblasti mohly dále prohlubovat potřebné znalosti využitelné mj. právě v oblasti poradenství, ačkoli výzkumy souvislosti pohlaví a časové perspektivy často přinesly rozporuplné výsledky a mnohdy nebyla souvislost vůbec potvrzena. Například ve výzkumném šetření na vzorku 301 adolescentů Mello, Finan a Worrell (2013) nepotvrdili souvislost pohlaví a odlišností v časové perspektivě. Další výzkum Mella a Worrella (2006) potvrdil pouze pozitivnější smýšlení o budoucnosti u dívek, jiné rozdíly ovšem neprokázal. Přesto se domnívám, že toto téma v kontextu pohlaví nabízí velké možnosti v dalších výzkumech a jejich praktických dopadech. Například (z opačného pohledu), výzkum Seginerové a Shoyerové (2012) naznačuje, že budoucí časovou perspektivu – ať už chlapců či dívek – formují především matky; i zde by se myslím mohl výzkum vydat směrem odlišností mezi pohlavími.

Co se týče teoretického přínosu této práce, ačkoli byly hlavní hypotézy zamítnuty, uvažuji o smyslu zařazení problematiky časové perspektivy do oblasti profesního poradenství. Dle mého názoru může velmi přispívat minimálně k většímu sebepoznání žáků, a tím i například vztahu ke studiu, jak již bylo (zejména v kontextu budoucí časové perspektivy) naznačeno v příslušné kapitole teoretické části. Navíc ZTPI jakožto relativně nově standardizovaná metoda není v kontextu volby povolání u nás příliš prozkoumána.

11 Závěry

V této práci jsem se zabývala časovou perspektivou u adolescentů ve spojitosti s volbou povolání, respektive preferovaným typem činností. V empirické části jsem tedy pojednávala o výzkumném šetření vztahu těchto dvou proměnných. Ani jedna ze tří hlavních hypotéz (podle časové kategorie) nebyla v tomto případě potvrzena.

Práce ovšem přinesla zjištění ohledně souvislosti mezi pohlavím a preferovaným typem činností s velmi vysoce signifikantním výsledkem, kde se prakticky jednalo o výzkumné ověření poznatků Jörina et al. (2003). Nejvyšší počet četností výsledky ukázaly u mužů v případě řemeslně-technických činností, dále u žen a vychovávajících a pečujících, případně rovněž umělecko-tvořivých činností.

Souhrn

Ve své práci jsem vycházela ze dvou hlavních oblastí, de facto ve snaze o jejich propojení. Jedná se o časovou perspektivu a profesní poradenství, tedy poradenství ohledně volby povolání. Obojí se zřetelím na spojitost s obdobím adolescence. Nedílnou součástí této práce bylo alespoň stručné prozkoumání filosofických pojednání týkajících se tématu času, jenž se zdá být nekonečným tématem. Hlavním myslitelem, z něhož jsem v této úvodní části vycházela, byl Martin Heidegger. Dále byli zmíněni například Aristotelés, Augustinus, Bergson, Husserl nebo Kant.

Dále jsem v rámci teoretické části práce vycházela z obecných poznatků ohledně profesního poradenství, včetně například základních etap profesionálního vývoje dle Osladilové (1986) či stručného nastínění historie tohoto poradenství. V této pasáži jsem taktéž naznačila možná rizika v procesu volby povolání i pomocná vodítka, zmíněna byla například také metoda profesiografie.

Další stěžejní téma práce, časová perspektiva, bylo představeno především v koncepci Philipa Zimbarda. Ta uvažuje o pěti časových kategoriích – pozitivní a negativní minulosti, hédonistické a fatalistické přítomnosti a budoucnosti, což činí rovněž základ pro ZTPI - Zimbardův dotazník časové perspektivy (Zimbardo & Boyd, 1999). Tyto jednotlivé faktory jsem postupně nejen popsala, ale zároveň jsem naznačila také možnou práci v koučinku (Boniwell et al., 2014) a především pak vztahování k různým projevům ve studiu žáka.

Druhou hlavní koncepcí této práce a výzkumu je Self-Directed Search Johna Hollanda, ze které vychází DVP - Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry. Jedná se celkově o šest typů činností (a rovněž pracovních prostředí), konkrétně řemeslně-technický, vědecko-výzkumný, umělecko-tvořivý, vychovávající a pečující, vůdčí a prodávající, uspořádávající a spravující typ (Jörin et al., 2003).

Obě koncepce jsou pak spojovány pomocí charakteristických popisů funkcí v Jungově typologii. Myšlení, cítění, čítí a intuici totiž studie Manna et al. (1968) váže k základním časovým kategoriím, tedy minulost, přítomnost, budoucnost a rovněž lineární čas, zatímco popisy Jungových typů poukazují na možné charakteristiky jednotlivých typů činností dle Hollanda. Vztah těchto typů činností a Jungovy typologie, respektive MBTI, zkoumal mj. například Nordvik (1996). Dále jsou stručně představeny příklady dalších výzkumů zabývajících se vztahem časové perspektivy a volby povolání či studia apod.

Uvedla jsem rovněž některé zástupce výzkumů souvislosti pohlaví a povolání či typů činností, jelikož i to bylo dílčím cílem této práce.

Empirická část se zabývala problémem, zda určitá časová perspektiva koresponduje s určitým typem činností. Přidruženým cílem práce bylo dále prozkoumat, respektive ověřit souvislost pohlaví a povolání, konkrétně činností řemeslně-technických, vědecko-výzkumných, umělecko-tvořivých a vychovávajících a pečujících.

Co se týče rámce tohoto mezisubjektového designu výzkumu, jednalo se o dotazníkové šetření s již zmíněnými metodami DVP a ZTPI. Šest typů činností dle DVP tvořilo šest úrovní nezávislé, grupovací proměnné. Naopak škály minulost, přítomnost a budoucnost, získané ze ZTPI, tvořily závisle proměnné. Celkem byly stanoveny následující čtyři hypotézy:

H1: Probandi preferující vychovávající a pečující typ činností dosahují na škále orientace na minulost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.

H2: Probandi preferující řemeslně-technický typ činností dosahují na škále orientace na přítomnost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.

H3: Probandi preferující umělecko-tvořivý typ činností dosahují na škále orientace na budoucnost signifikantně vyššího skóru oproti ostatním probandům.

H4: Existuje statisticky významná souvislost mezi pohlavím a preferovaným typem činností.

Hypotézy byly testovány na vzorku 168 adolescentů ve věku 15 až 19 let vybraných příležitostným a záměrným výběrem. Z oslovených škol v Olomouckém kraji se šetření nakonec zúčastnily dvě střední školy. V průběhu výzkumu jsem zohledňovala základní etické principy, včetně písemného informovaného souhlasu, anonymity dat apod. Po základní popisné statistice jsem již přistoupila k testování hypotéz. Tři základní hypotézy byly testovány Kruskal-Wallisovým testem. Na základě p-hodnoty byly postupně všechny tři hypotézy zamítnuty na hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

K testování hypotézy ohledně vztahu pohlaví a typu činností jsem použila test chí-kvadrát. Ten přinesl velmi vysoce signifikantní výsledek, hypotézu H4 jsem tedy přijala na hladině významnosti $\alpha = 0,001$.

Ve svém výzkumu jsem tedy nenašla souvislost mezi volbou povolání a časovou perspektivou; souvislost se naopak projevila ve zkoumání vztahu pohlaví a typu činností.

Seznam použité a citované literatury

1) Antoniak, E. (2011). Time Perspective and Job Satisfaction in Professionals Oriented Towards People and Towards Objects. *Human Resources Management & Ergonomics*, 5 (1), 6-18. [online]. [cit 2014-11-20]. Dostupné z WWW:

<http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=99be0f76-ddf1-42cc-a05c-3d137d2aad4%40sessionmgr4002&hid=4213&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=e5h&AN=65786292>

2) Aristotelés (2010). *Fyzika* (2nd ed.). Praha: Petr Rezek.

3) Arnold, J. (2004). The Congruence Problem in John Holland's Theory of Vocational Decisions. *Journal Of Occupational & Organizational Psychology*, 77 (1), 95-113. [online]. [cit 2014-10-19]. Dostupné z WWW:

<http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=82aece9d-bfe1-4c3d-b62d-a096c797839f%40sessionmgr4003&vid=0&hid=4110&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=bth&AN=12761183>

4) Augustinus (2012). *Vyznání* (6th ed.). Praha: Kalich.

5) Award for Distinguished Scientific Applications of Psychology: John L. Holland. (2008). *American Psychologist*, 63 (8), 672-674. doi:10.1037/0003-066X.63.8.672 [online]. [cit 2014-10-19]. Dostupné z WWW:

<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=982fdb1-325e-4dc9-9c65-2130b6371930%40sessionmgr198&vid=0&hid=103&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=pdh&AN=2008-15778-010>

6) Behrens, E. L., & Nauta, M. M. (2014). The Self-Directed Search as a Stand-Alone Intervention With College Students. *The Career Development Quarterly*, 62 (3), 224-238. doi:10.1002/j.2161-0045.2014.00081.x [online]. [cit 2015-01-09]. Dostupné z WWW:

<http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=23269a54-795c-4c0e-ac9b-08561d38084d%40sessionmgr4004&hid=4211&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=bth&AN=97678561>

- 7) Benyovszky, L. (2005). *Náhlost: myšlení bytí z času*. Praha: Oikoymenh.
- 8) Bergson, H. (1994). *Čas a svoboda: O bezprostředních datech vědomí* (Rev. ed.). Praha: Filosofía.
- 9) Bernstein, M. J., & Beniield, J. A. (2013). Past Perspective is Related to Present Relationships: Past-positive and negative Time Perspectives Differentially Predict Rejection Sensitivity. *Psychological Record*, 63 (3), 615-628. doi:10.11133/j.tpr.2013.63.3.014 [online]. [cit 2014-11-17]. Dostupné z WWW: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=9bba0bac-3552-41b5-9baf-d5553ac4df5c%40sessionmgr115&hid=108&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=bth&AN=89562030>
- 10) Bělohávek, F. (1994). *Osobní kariéra*. Praha: Grada Publishing.
- 11) Boniwell, I., Osin, E., & Sircova, A. (2014). Introducing Time Perspective Coaching: A New Approach to Improve Time Management and Enhance Well-Being. *International Journal Of Evidence Based Coaching And Mentoring*, 12 (2), 24-40. [online]. [cit 2015-01-03]. Dostupné z WWW: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=bd882911-3cf4-4483-a962-769df35aa8df%40sessionmgr110&hid=103&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=bth&AN=98490628>
- 12) Čakrt, M. (2010). *Typologie osobnosti. Volba povolání, kariéra a profesní úspěch*. Praha: Management Press.
- 13) Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.
- 14) Figal, G. (2007). *Úvod do Heideggera*. Praha: Academia.
- 15) Filagová, M. (2010). (Na)časovanie sa v materskej škole. *Studia paedagogica*, 15 (1), 47-63. [online]. [cit 2014-09-13]. Dostupné z WWW: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/97/200>

- 16) Gottfredson, G. D. (1999). John L. Holland's Contributions to Vocational Psychology: A Review and Evaluation. *Journal of Vocational Behavior*, 55, 15-40. [online]. [cit 2014-12-05]. Dostupné z WWW: <http://www.choixdecARRIERE.com/pdf/5873/6.pdf>
- 17) Gottfredson, G. D., & Holland, J. L. (1975). Vocational Choices of Men and Women: A Comparison of Predictors from the Self-Directed Search. *Journal Of Counseling Psychology*, 22 (1), 28-34. doi:10.1037/h0076150 [online]. [cit 2014-10-19]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=3&sid=227e669e-55e5-4c5a-a4d2-67b0b4d5476c%40sessionmgr110&hid=108&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=pdh&AN=1975-08393-001>
- 18) Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- 19) Heidegger, M. (2002). *Bytí a čas* (2nd, rev. ed.). Praha: Oikoymenh.
- 20) Hendl, J. (2012). *Přehled statistických metod. Analýza a metaanalýza dat* (4th ed.). Praha: Portál.
- 21) Hogenová, A. (2014). *Čas a sebepoznání*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta.
- 22) Holland, J. L. (1996). Exploring Careers With a Typology: What We Have Learned and Some New Directions. *American Psychologist*, 51 (4), 397-406. doi:10.1037/0003-066X.51.4.397 [online]. [cit 2014-11-27]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=c69ad1f8-aa33-4af9-a427-f9f8571c3aa0%40sessionmgr111&vid=0&hid=117&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=pdh&AN=1996-04055-027>
- 23) Homolová, P. (2011). Časové perspektivy v české společnosti. *Naše společnost*, 9 (2), 33 – 44. [online]. [cit 2014-08-11]. Dostupné z WWW:
http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a6848/f11/100126s_Casove%20perspektivy%20v%20ceske%20spolecnosti.pdf

- 24) Husserl, E. (1996). *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí* (2nd ed.). Praha: Ježek.
- 25) Chauvin, I., Miller, M. J., Godfrey, E. L., & Thomas, D. (2010). Relationship between Holland's Vocational Typology and Myers-Briggs' Types: Implications for Career Counselors. *Psychology Journal*, 7 (2), 61-66. [online]. [cit 2014-11-02]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=23f558cd-b140-4076-97cf-7dd33fa21170%40sessionmgr198&vid=0&hid=104&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=a9h&AN=51826457>
- 26) Jörin, S., Stoll, F., Bergmann, Ch., & Eder, F. (2003). *DVP – Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry (podle Self-Directed Search Johna Hollanda)*. Praha: Testcetrum.
- 27) Kant, I. (2001). *Kritika čistého rozumu* (2nd ed.). Praha: Oikoymenh.
- 28) King, R. B., & Gaerlan, M. J. (2013). To Study or Not to Study? Investigating the Link Between Time Perspectives and Motivational Interference. *Journal Of Pacific Rim Psychology*, 7(2), 63-72. doi:10.1017/prp.2013.8 [online]. [cit 2015-01-07]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=f74f2fbd-d5bb-4eaa-a426-8aba45d5448d%40sessionmgr112&hid=103&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=a9h&AN=93256047>
- 29) Kohoutek, R. (2009). Historie a současnost kariérového poradenství na základních a středních školách České republiky. *Škola a zdraví*, 21, 53-72. [online]. [cit 2014-09-18]. Dostupné z WWW:
http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2009/31/31/texty/obecne_cze_clanky/9_kohoutek.pdf
- 30) Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (4th ed.). Praha: Grada Publishing.
- 31) Lotz, J. B. (1998). *Martin Heidegger a Tomáš Akvinský: Člověk – čas – bytí*. Praha: Oikoymenh.

- 32) Lukavská, K., Klicperová-Baker, M., Lukavský, J., Zimbardo, P. G. (2011). ZTPI – Zimbardův dotazník časové perspektivy. *Československá psychologie*, 55 (4), 356-373. [online]. [cit 2014-08-12]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=0ea4ff19-c5ed-494f-b173-e3a099c4235e%40sessionmgr115&vid=0&hid=103&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=a9h&AN=65810601>
- 33) Mann, H., Siegler, M., & Osmond, H. (1968). The Many Worlds of Time. *Journal of Analytical Psychology*, 13 (1), 33–56. Doi: 10.1111/j.1465-5922.1968.00033.x [online]. [cit 2014-08-26]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=2&sid=b5330234-47e4-43ad-92a4-11f060cb3b38%40sessionmgr115&hid=107&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=a9h&AN=12396027>
- 34) Mareš, J. (2010). Člověk a subjektivní čas. *Studia paedagogica*, 15 (1), 9-27. [online]. [cit 2014-09-09]. Dostupné z WWW:
<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/95/198>
- 35) Mello, Z. R., Finan, L. J., & Worrell, F. C. (2013). Introducing an Instrument to Assess Time Orientation and Time Relation in Adolescents. *Journal Of Adolescence*, 36, 551-563. doi:10.1016/j.adolescence.2013.03.005 [online]. [cit 2015-01-08]. Dostupné z WWW:
<http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=385fd2ff-a918-42f6-a5ee-bc872a1f9fe2%40sessionmgr4005&hid=4105&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=edselp&AN=S0140197113000420>
- 36) Mello, Z. R., & Worrell, F. C. (2006). The Relationship of Time Perspective to Age, Gender, and Academic Achievement among Academically Talented Adolescents. *Journal For The Education Of The Gifted*, 29 (3), 271-289. [online]. [cit 2014-10-08]. Dostupné z WWW: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ746285.pdf>
- 37) Mezera, A. (2008). *Pro jaké povolání se hodím?* (2nd ed.). Brno: Computer press.

- 38) Miller, M. J., & Miller, T. A. (2005). Theoretical Application of Holland's Theory of Individual Decision-making Styles: Implications for Career Counselors. *Journal Of Employment Counseling*, 42 (1), 20-28. [online]. [cit 2014-10-19]. Dostupné z WWW: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=db6784b2-81a7-423e-8ed3-2fc52fa13be5%40sessionmgr4003&vid=0&hid=4110&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=bth&AN=16559652>
- 39) Monroe, J. (2007). *Ideální kariéra a zaměstnání. Osobní poradce pro výběr nejlepší práce a kariéry*. Praha: Grada Publishing.
- 40) Morgensternová, M., Šulová, L., Schöll, L. (2011). *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
- 41) Nordvik, H. (1996). Relationships between Holland's Vocational Typology, Schein's Career Anchors and Myers-Briggs' Types. *Journal Of Occupational & Organizational Psychology*, 69 (3), 263-275. [online]. [cit 2014-10-19]. Dostupné z WWW: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=46868673-5e6f-4d9e-aed3-b38948af49c5%40sessionmgr110&hid=111&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=bth&AN=9609280526>
- 42) Osladilová, N. (1986). *Úvod do školního psychologického poradenství*. Olomouc: rektorát Univerzity Palackého v Olomouci.
- 43) Pavelková, I. (1990). *Perspektivní orientace jako činitel rozvoje osobnosti*. Praha: Academia.
- 44) Pavelková, I. (2002). *Motivace žáků k učení. Perspektivní orientace žáků a časový faktor v žákovské motivaci*. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta.
- 45) Pavelková, I., Purková, V., Menšíková, V. (2010). Časová perspektiva jako významný regulativ v lidském životě a žákovské motivaci. *Studia Paedagogica*, 15 (1), 29-45. [online]. [cit 2014-11-01]. Dostupné z WWW: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/96/199>

- 46) Pešová, I., Šamalík, M. (2006). *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. Praha: Grada Publishing.
- 47) Plháková, A. (2008). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
- 48) Plótinós (1995). *Věčnost, čas a duch*. Praha: Petr Rezek.
- 49) Poincaré, H. (2010). *Číslo - prostor - čas*. Kanina: OPS.
- 50) Procházka, R., Šmahaj, J., & Kolařík, M. (2012). *Vybrané kapitoly poradenské psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- 51) Raque-Bogdan, T. L., Klingaman, E. A., Martin, H. M., & Lucas, M. S. (2013). Career-Related Parent Support and Career Barriers: An Investigation of Contextual Variables. *The Career Development Quarterly*, 61 (4), 339-353. doi:10.1002/j.2161-0045.2013.00060.x [online]. [cit 2014-10-17]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=2e6315f4-8793-4d09-8e24-3f997579fd8f%40sessionmgr198&hid=103&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=bth&AN=92775746>
- 52) Rezek, P. (2009). *Husserlova věčnost*. Praha: Jan Placák - Ztichlá klika.
- 53) Řezanková, H., Marek, L., & Vrabec, M. (2000). *IASTAT - interaktivní učebnice statistiky*. www: <http://iastat.vse.cz/>
- 54) Seginer, R., & Shoyer, S. (2012). How Mothers Affect Adolescents' Future Orientation: A Two-source Analysis. *Japanese Psychological Research*, 54 (3), 310-320. doi:10.1111/j.1468-5884.2012.00522.x [online]. [cit 2014-11-26]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=7b41cf24-b930-473a-b41a-88ca0d8a7f29%40sessionmgr115&hid=117&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=a9h&AN=78233876>
- 55) Smetáčková, I. (2010). Běžný den v životě žen a mužů – představy dívek a chlapců o vlastní budoucnosti. *Studia paedagogica*, 15 (1), 107-124. [online]. [cit 2014-09-22]. Dostupné z WWW:
<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/100/203>

- 56) Sokol, J. (2004). *Čas a rytmus* (2nd ed.). Praha: Oikoymenh.
- 57) Strádal, J., & Nouzová, Z. (1995). *Příprava žáků pro profesní orientaci. Metodická příručka pro učitele základních škol*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- 58) Thomas, R. C., Kim, S., Goldstein, D., Hasher, L., Wong, K., & Ghai, A. (2007). Do You See What I See? The Impact of Age Differences in Time Perspective on Visual Attention. *The Journals of Gerontology*, 62B (5), 247-252. [online]. [cit 2014-09-20]. Dostupné z WWW:
<http://psychogerontology.oxfordjournals.org/content/62/5/P247.full.pdf+html>
- 59) Vendel, Š. (2008). *Kariérní poradenství*. Praha: Grada Publishing.
- 60) Vronský, J. (2012). *Profesiografie a její praktické využití při řízení lidských zdrojů v organizaci*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
- 61) Wedlichová, I., & Henzl, J. (2010). *Metodika motivace k řemeslům ve volbě povolání žáků ZŠ*. Olomouc: Asistenční centrum, a. s.
- 62) Zhang, J. W., Howell, R. T., & Stolarski, M. (2013). Comparing Three Methods to Measure a Balanced Time Perspective: The Relationship Between a Balanced Time Perspective and Subjective Well-Being. *Journal Of Happiness Studies*, 14 (1), 169-184. doi:10.1007/s10902-012-9322-x [online]. [cit 2014-12-22]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=8ee4de09-7270-49cf-a1c4-fb8f57bc32de%40sessionmgr110&hid=103&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=a9h&AN=85896488>
- 63) Zimbardo, P. G., & Boyd, J. N. (1999). Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable, Individual-Differences Metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77 (6), 1271-1288. doi: 10.1037/0022-3514.77.6.1271 [online]. [cit 2014-08-21]. Dostupné z WWW:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=349b5405-4def-419c-a49b-6e1f42eb32be%40sessionmgr115&vid=0&hid=107&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=pdh&AN=1999-15054-013>

64) Zimbardo, P. G. (2005). *Moc a zlo: sociálně psychologický pohled na svět*. Břeclav: Moraviapress.

65) Zimbardo, P. G., & Boyd, J. N. (2008). *The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life*. New York: Free Press.

Software

StatSoft (2013). *STATISTICA 12*.

Příloha 1: Podklad pro zadání bakalářské práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PCH)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
HAMPLOVÁ Lucie	Světlov 82, Šternberk	F12578

TÉMA ČESKY:

Časová perspektiva u adolescentů v kontextu profesního poradenství

NÁZEV ANGLICKY:

Time Perspective in Adolescent Career Counselling

VEDOUcí PRÁCE:

PhDr. Marek Kolařík, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Zmapovat filozofická východiska časové perspektivy
2. Představit Zimbardovu psychometrickou koncepci časové perspektivy
3. Představit koncepci Self-Directed Search Johna Hollanda, včetně z ní vycházejícího Dotazníku volby povolání a plánování profesní kariéry
4. Realizovat kvantitativní dotazníkové šetření u cílové skupiny adolescentů ve věku 15-19 let
5. Ověřit vztah mezi Zimbardovým dotazníkem časové perspektivy a profesní orientací cílové skupiny

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

1. Gottfredson, G. D. (1999). John L. Holland's contributions to vocational psychology: A review and evaluation. *Journal of Vocational Behavior*, 55, 15-40.
2. Heidegger, M. (1996). *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh.
3. Husserl, E. (1970). *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
4. Lukavská, K., Klicperová-Baker, M., Lukavský, J., Zimbardo, P. G. (2011). ZTPI - Zimbardův dotazník časové perspektivy. *Československá psychologie*, 55, 4, 356-373.
5. Mareš, J. (2010). Člověk a subjektivní čas. *Studia Paedagogica*, 15, 1, 9-27.
6. Pavelková, I., Purková, V., Menšíková, V. (2010). Časová perspektiva jako významný regulativ v lidském životě a žákovské motivaci. *Studia Paedagogica*, 15, 1, 29-45.
7. Sokol, J. (1996). *Čas a rytmus*. Praha: Oikoymenh.
8. Zimbardo, P. G., Boyd, J. N. (1999). Putting time in perspective: a valid, reliable, individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 6, 1271-1288.

Podpis studenta:

Hamplová

Datum:

29.4.2014

Podpis vedoucího práce:

Kolařík

Datum:

29.4.2014

Příloha 2: Abstrakt diplomové práce v českém a anglickém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Časová perspektiva u adolescentů v kontextu profesního poradenství

Autor práce: Lucie Hamplová

Vedoucí práce: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Počet stran a znaků: 59 stran, 109 354 znaků

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 65

Abstrakt: Práce se zabývá časovou perspektivou a volbou povolání v období adolescence. Výchozími teoretickými koncepcemi byla Zimbardova koncepce časové perspektivy a teorie Self-Directed Search (SDS) Johna Hollanda. Výzkumný problém tvořilo určení, zda se určitá časová perspektiva vyskytuje signifikantně častěji s určitým typem činností. Cílem práce bylo také prozkoumat vztah pohlaví a typu činností. Dotazníkové šetření bylo provedeno na vzorku 168 adolescentů ve věku 15 až 19 let získaném příležitostným a záměrným výběrem, a to pomocí Zimbardova dotazníku časové perspektivy (ZTPI) a Dotazníku volby povolání a plánování profesní kariéry (DVP, podle SDS). Jednotlivé hypotézy pro minulost a vychovávající a pečující typ činností, přítomnost a řemeslně-technický typ činností a budoucnost a umělecko-tvořivý typ činností byly zamítnuty Kruskal-Wallisovým testem. Hypotéza o souvislosti pohlaví a typu činností ovšem byla přijata testem chí-kvadrát.

Klíčová slova: časová perspektiva, profesní poradenství, adolescence

ABSTRACT OF THESIS

Title: Time Perspective in Adolescent Career Counselling

Author: Lucie Hamplová

Supervisor: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Number of pages and characters: 59 pages, 109 354 characters

Number of appendices: 5

Number of references: 65

Abstract: The thesis deals with time perspective and career choice during adolescence. Starting sources for theoretical conceptions are Zimbardo's conception of time perspective and the Self-Directed Search (SDS) by John Holland. Research problem is to determine if certain time perspective occurs significantly more often with related career type. Another point of the thesis is to investigate relationship of gender and career type. Questionnaire research was carried out on a sample of 168 adolescents between the age of 15 to 19 which was obtained by opportunity and intentional sampling, using Zimbardo Time Perspective Inventory (ZTPI) and DVP (inventory according to SDS). Individual hypotheses for the past and Social type, the present and Realistic type and the future and Artistic type have been rejected by Kruskal-Wallis test. However, the hypothesis about relationship of gender and career type has been accepted by chi-square test.

Key words: time perspective, career counselling, adolescence

Příloha 3: Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry

Plné znění použitých psychodiagnostických metod je uvedeno v tištěné verzi diplomové práce.

Příloha 4: Zimbardův dotazník časové perspektivy

Plné znění použitých psychodiagnostických metod je uvedeno v tištěné verzi diplomové práce.

Příloha 5: Ukázka základní matice dat

	1 DVP	2 ZP1 - minulost	3 ZP2 - přítomnost	4 ZP3 - budoucnost
1	3	3,16	3,19	2
2	4	2,88	3,09	2,7
3	2	2,32	2,54	3,07
4	6	3,32	3,16	3,08
5	5	3,22	3,95	3,3
6	2	2,68	2,66	2
7	2	3,06	2,86	3,07
8	3	2,57	2,36	2,69
9	5	2,84	3,48	2
10	4	2,98	2,53	3,85
11	2	2,81	2,67	3
12	6	3,42	2,09	3,69
13	5	3,45	3,07	4,46
14	2	3,7	3,48	2,92
15	2	3,04	3,41	2,85
16	4	3,37	3,02	3,46
17	5	3,73	2,88	3,2
18	2	3,3	3,39	3,9
19	4	3,73	3,35	2,85
20	5	3,7	3,63	2,62
21	3	4,18	3,09	2,5
22	3	3,28	3,54	2,85
23	6	4,09	3,64	2,9
24	4	3,12	3,29	3,08
25	4	2,61	2,64	2,9
26	4	4,37	4,1	3,23
27	3	3,3	3,34	3,31
28	4	4,09	3,9	3,31
29	4	2,66	3,3	4,23
30	4	3,89	3,81	3,38
31	4	3,36	3,48	3,08
32	4	3,9	3,5	3
33	5	3,09	3,7	4,08
34	3	3,07	2,75	3,15
35	5	3,19	3,04	2,85
36	2	3,66	3,02	3,69
37	1	2,69	3,2	2,77
38	5	3,97	3,56	4
39	5	3,87	3,58	3,92
40	2	2,35	2,26	2,85